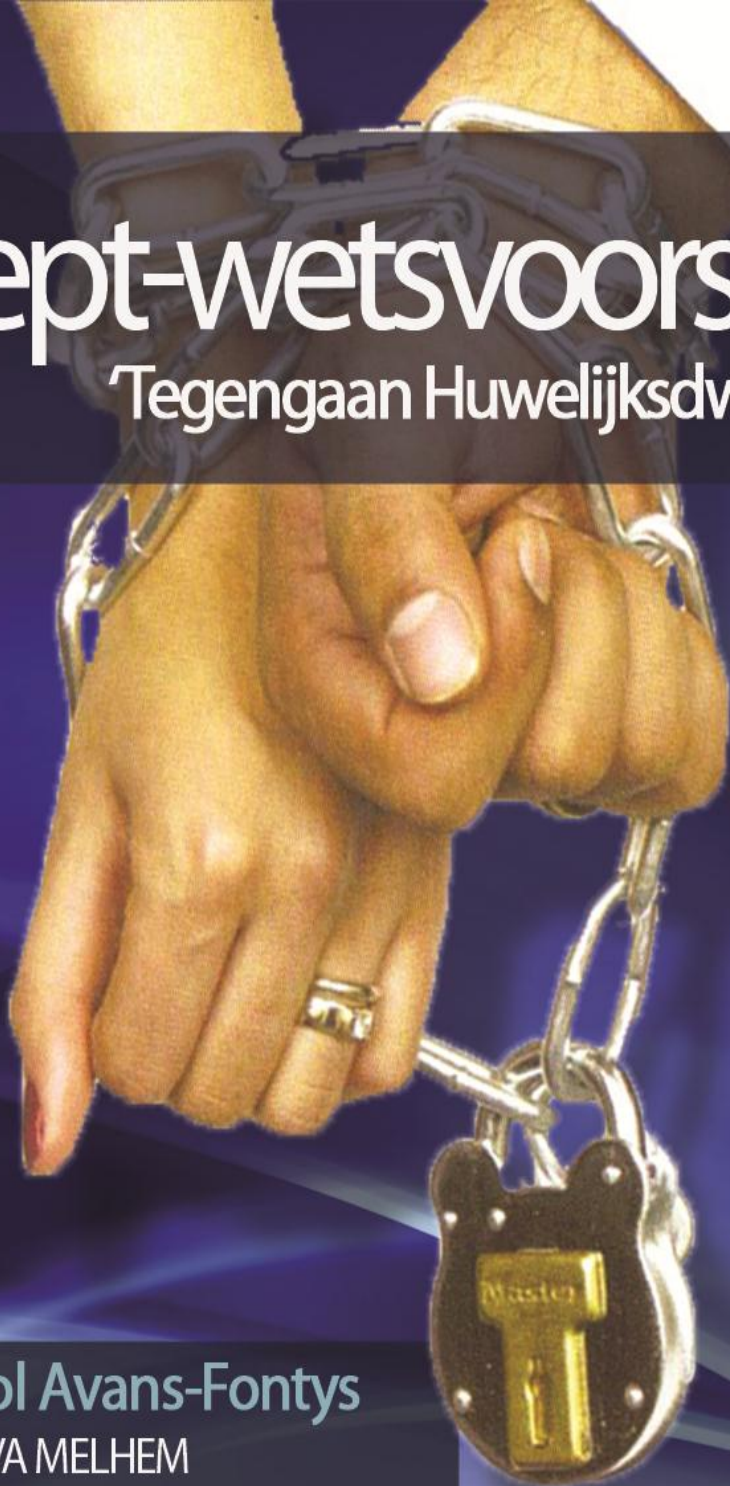

Breda, mei 2012

Het concept-wetsvoorstel

'Tegengaan Huwelijksdwang'

Juridische Hogeschool Avans-Fontys

AUTEUR:	EVA MELHEM
OPLEIDING:	HBO-RECHTEN
LOCATIE OPLEIDING:	TILBURG
AFSTUDEERPERIODE:	FEBRUARI 2012- MEI 2012
AFSTUDEERORGANISATIE:	RECHTBANK BREDA
SECTOR:	CIVIEL, TEAM FAMILIERECHT
DOCUMENT:	SCRIPTIE

Rechtbank Breda
Sluissingel 20 | 4811 TA | Breda

Het concept-wetsvoorstel 'Tegengaan huwelijksdwang'

“In hoeverre zal het concept-wetsvoorstel ‘Tegengaan huwelijksdwang’ invloed hebben op de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken en welke gevolgen heeft dit voor de werkwijze binnen de rechtbank Breda?”

Juridische Hogeschool Avans-Fontys

Auteur:	Eva Melhem
Studentnummer:	2017907
Opleiding:	HBO-Rechten
Locatie opleiding:	Tilburg
Afstudeerperiode:	Februari 2012- mei 2012
Afstudeerorganisatie:	Rechtbank Breda
Sector:	Civiel, team Familierecht
Afstudeerdocent 1:	Erik Nicolai
Afstudeerdocent 2:	Marloes Strooper
Afstudeermentor:	Aline Nederveen
Document:	Scriptie

Voorwoord

Deze scriptie is het resultaat van het afstudeeronderzoek dat ik heb uitgevoerd als afsluiting van de opleiding HBO-Rechten aan de Juridische Hogeschool te Tilburg. Dit onderzoek heb ik verricht bij de rechtbank te Breda.

Ik wil rechtbank Breda, team familierecht, bedanken dat ze mij de mogelijkheid hebben geboden om mijn onderzoek bij hen te volbrengen. Eigenhandig heb ik mijn onderzoeksopdracht bedacht, die vervolgens is goedgekeurd door de rechtbank Breda. Deze scriptie gaat over de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken volgens het huidige internationaal privaatrecht en de voorgestelde maatregelen die in het concept-wetsvoorstel 'Tegengaan huwelijksdwang' zijn opgenomen. Daarnaast heb ik een stappenplan gemaakt – zowel naar huidig als naar toekomstig recht- voor de medewerkers van het team familierecht. Door de stappen te volgen zal het duidelijker zijn of het in het buitenland gesloten huwelijk kan worden erkend.

Om tot de uiteindelijke conclusies en aanbevelingen te kunnen komen heb ik gebruik gemaakt van literatuur, wet- en regelgeving, internet, jurisprudentie en de ervaring van de collega's bij de rechtbank.

Verder wil ik iedereen die mij heeft geholpen gedurende de stageperiode bedanken. In het bijzonder wil ik Aline Nederveen bedanken die altijd tijd vrij kon maken voor mijn vragen en voor het nakijken van mijn scriptie. Ik heb heel veel aan haar kennis en begeleiding gehad. Tevens wil ik mijn afstudeerdocent Erik Nicolai bedanken voor zijn begeleiding. Tot slot wil ik de Juridische Hogeschool bedanken voor deze mogelijkheid. Ik heb met plezier mijn afstudeerstage kunnen afronden bij de rechtbank Breda!

Eva Melhem

Breda, mei 2012

Inhoudsopgave

Samenvatting
Lijst van afkortingen

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1	Afstudeerorganisatie	8
1.2	Aanleiding van het onderzoek	8
1.3	Probleembeschrijving	9
1.4	Centrale vraag	9
1.5	Doelstelling	10
1.6	Methodologie	10
1.7	Leeswijzer	10

Hoofdstuk 2 Erkenning van in het buitenland gesloten huwelijken volgens huidig recht

2.1	Inleiding	11
2.2	Rechtsbronnen	11
2.2.1	Huwelijken gesloten vóór 1990	11
2.2.2	Haags Huwelijksverdrag 1978	12
2.2.3	Boek 10 Burgerlijk Wetboek	12
2.3	Erkenning van in het buitenland gesloten huwelijken	13
2.3.1	Erkenning van rechtswege	13
2.3.2	Huwelijk dat nadien rechtsgeldig is geworden	13
2.3.3	Huwelijk gesloten door een diplomatieke of consulaire ambtenaar	14
2.4	Weigeringsgrond: openbare orde	15
2.4.1	Achtergrond van artikel 10:32 BW	15
2.4.2	Definitie openbare orde	16
2.4.3	Onderwerpen die raken aan de openbare orde	17
2.5	Polygame huwelijken	19
2.5.1	Wat is polygamie?	19
2.5.2	Polygamie in Islamitische landen	19
2.6	Erkenning van in het buitenland gesloten polygame huwelijken	20
2.6.1	Polygamie in het Nederlandse Internationaal Privaatrecht	20
2.6.2	Erkenning van in het buitenland gesloten polygame huwelijken	20
2.6.3	Openbare orde en polygame huwelijken	21
2.6.4	Jurisprudentie: schending van de Nederlandse openbare orde	23

Hoofdstuk 3 Concept-wetsvoorstel

3.1	Achtergrond van het concept-wetsvoorstel	26
3.2	Maatregelen van het concept-wetsvoorstel	26
3.2.1	Dwanghuwelijken	26
3.2.2	Minimumleeftijd	27
3.2.3	Nauwe bloedverwantschap	29
3.2.4	Polygame huwelijken	30

Hoofdstuk 4 Wat zijn de gevolgen van het concept-wetsvoorstel?

4.1	Inleiding	32
4.2	Polygame huwelijken	32
4.3	Nauwe bloedverwantschap	33
4.4	Kinderhuwelijken	33

4.5	Dwanghuwelijken	34
4.6	Financiën, regeldruk en administratieve lasten	34
4.6.1	Polygame huwelijken	34
4.6.2	Nauwe bloedverwantschap	34
4.6.3	Kinderhuwelijken	34
4.6.4	Dwanghuwelijken	35

Hoofdstuk 5 Conclusies en aanbevelingen

5.1	Erkenning van in het buitenland gesloten huwelijken volgens huidig recht	36
5.2	Erkenning van in het buitenland gesloten huwelijken volgens concept-wetsvoorstel	37
5.3	Algemene conclusie ten aanzien van de centrale vraag	39
5.4	Aanbevelingen	39

Literatuurlijst	41
-----------------	----

Bijlage	44
---------	----

A:	Onderzoeksplan
B:	Concept-wetsvoorstel
C:	Stappenplan huidig recht
D:	Stappenplan volgens concept-wetsvoorstel

Samenvatting

Het is duidelijk dat huwelijksdwang in strijd is met mensenrechtenverdragen. Toch blijkt dat huwelijksdwang in Nederland regelmatig voor komt zonder dat de overheid ingrijpt. Naar aanleiding hiervan is het concept-wetsvoorstel Tegengaan huwelijksdwang opgesteld.

Dit concept-wetsvoorstel omvat een aantal maatregelen welke een viertal onderwerpen betreffen, te weten (1) de dwanghuwelijken, (2) huwelijken gesloten tussen echtgenoten met een nauwe bloedverwantschap, (3) kinderhuwelijken en (4) de polygame huwelijken. Het doel van deze maatregelen is om de huwelijksvrijheid te vergroten door huwelijksdwang verder te beteugelen en de erkenning van een in het buitenland gesloten huwelijk te beperken tot hetgeen in overeenstemming is met het in Nederland meer algemeen ervaren karakter van het huwelijk.

De rechtbank Breda wenst meer duidelijkheid te krijgen over de wet- en regelgeving met betrekking tot de mogelijkheden van erkenning van een in het buitenland gesloten huwelijk. Daarnaast is het thans voor de rechtbank onduidelijk wat het concept-wetsvoorstel precies inhoudt, en welke gevolgen een en ander heeft voor de inhoudelijke werkwijze met betrekking tot erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken. Op dit moment bestaat er binnen de rechtbank geen algemene beschrijving met betrekking tot de vraag of een in het buitenland gesloten huwelijk al dan niet kan worden erkend en aan welke overige vereisten moet worden voldaan. De beantwoording van deze vraag komt bij de rechtbank veelal voor in kwesties welke zien op aanpassing van aktes van de burgerlijke stand. Het is voor de rechtbank van belang om zo spoedig mogelijk duidelijkheid te krijgen op de mogelijke gevolgen van het concept-wetsvoorstel, zodat hierop tijdig kan worden geanticipeerd door bijvoorbeeld de werkbeschrijvingen aan te passen. Gelet op de hiervoor genoemde problematiek wordt in deze scriptie zowel de huidige wetgeving als de toekomstige nader omschreven en uiteengezet.

Deze scriptie geeft antwoord op de centrale vraag in hoeverre het concept-wetsvoorstel 'Tegengaan huwelijksdwang' invloed zal hebben op de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken en welke gevolgen dit heeft voor de werkwijze binnen de rechtbank Breda?

Binnen het bereik van dit onderzoek wordt er onder meer geconcludeerd dat ongeacht de nieuwe wetsbepalingen, die horen bij het concept-wetsvoorstel, het huidige uitgangspunt – zoals nader omschreven in het Haags Huwelijksverdrag 1978 en boek 10 BW – blijft gehandhaafd. Dit uitgangspunt houdt in dat een in het buitenland gesloten huwelijk in beginsel in Nederland voor erkenning in aanmerking komt, tenzij er sprake is van de openbare orde-exceptie.

Vervolgens blijkt uit het onderzoek dat, indien het concept-wetsvoorstel wordt ingevoerd, de openbare orde-exceptie op zichzelf niet zal veranderen. Echter door de invoering van het concept-wetsvoorstel worden er nadere voorwaarden gesteld waardoor een in het buitenland gesloten huwelijk al dan niet voor erkenning in aanmerking komt. Deze nadere voorwaarden zullen dan ook van invloed zijn op de werkwijze van de medewerkers van de rechtbank Breda, nu zij een in het buitenland gesloten huwelijk aan een verdere toets moeten onderwerpen. Door de uitbreiding van artikel 10:32 BW wordt de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken aan banden gelegd. Hierdoor wordt de rechter beperkt in zijn oordeelsvrijheid ten aanzien van de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken.

Naar aanleiding van het onderzoek zijn onder andere de volgende aanbevelingen gedaan. Indien het concept-wetsvoorstel in werking treedt wordt er aanbevolen om de medewerkers die te maken hebben met deze onderwerpen te informeren over de maatregelen en de eventuele gevolgen. Daarnaast wordt er tevens aanbevolen om de bouwstenen van de standaardbeschikking zo aan te passen en/of aan te vullen dat de maatregelen erin zijn verwerkt.

Lijst van afkortingen

ACVZ:	Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken
Art.	Artikel
Artt.	Artikelen
BUPO:	Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten
BW:	Burgerlijk Wetboek
c.q:	casu quo
EHRM:	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
e.v.	en verder
EVRM:	Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden
FJR:	Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht
GBA:	Gemeentelijke basisadministratie
Hof:	Gerechtshof
HR:	Hoge Raad
IPR:	Internationaal Privaatrecht
IVBPR:	Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten
IVESCR:	Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten
LJN:	Landelijk Jurisprudentie Nummer
MvT:	Memorie van Toelichting
NIPR:	Nederlands Internationaal Privaatrecht
NJ:	Nederlandse Jurisprudentie
p.	pagina('s)
rb:	rechtbank
UVRM:	Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
Wch:	Wet conflictenrecht huwelijk
WvSr:	Wetboek van Strafrecht
WvSv:	Wetboek van Strafvordering

Hoofdstuk 1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt er kort iets verteld over de afstudeerorganisatie. Tevens wordt de aanleiding en de probleembeschrijving van het onderzoek beschreven. Daarnaast zullen de doelstelling, de centrale vraag en de deelvragen van het onderzoek worden beschreven en de methode van het onderzoek.

1.1 Afstudeerorganisatie

De rechtbank Breda is in haar gebied (arrondissement) bevoegd om in eerste aanleg recht te spreken op de rechtsgebieden van civiel recht, bestuursrecht en strafrecht. In eerste aanleg wil zeggen dat de rechtbank de eerste instantie is die een juridisch oordeel over de zaak of het geschil geeft. Daarna kunnen partijen in hoger beroep gaan. De organisatie van de rechtbank Breda is ingedeeld naar rechtsgebieden en ondersteunende diensten. In de organisatie worden de rechtsgebieden en ondersteunende diensten aangeduid met de benaming sectoren. De rechtbank Breda telt de primaire sectoren Bestuursrecht, Straf- en Jeugdrecht, Civiel recht en Kanton.¹ Het onderzoek is door de onderzoekster verricht bij sector Civiel, team familierecht. Het team Familierecht is belast met de behandeling van - en de beslissing op - verzoeken op het gebied van het personen- en familierecht, voor zover de rechtbank Breda op grond van de wettelijke regeling bevoegd is die verzoeken te behandelen. De voornaamste procedures die worden behandeld door het team familierecht zijn onder meer: verzoeken tot ontbinding van het huwelijk, dan wel tot scheiding van tafel en bed dan wel tot ontbinding geregistreerd partnerschap, met alle nevenvoorzieningen, waaronder ook de afwikkeling van het huwelijksvermogens- respectievelijk partnerschapsregime; benoeming bijzonder curator in verband met nevenverzoek (echt)scheiding; zelfstandige verzoeken m.b.t. huwelijk en huwelijksvermogensregime; zelfstandige verzoeken met betrekking tot alimentatieverzoeken en zaken betreffende akten burgerlijke stand.²

1.2 Aanleiding van het onderzoek

De minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie heeft op 2 augustus 2004 de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (ACVZ) advies gevraagd over de mogelijkheden tot het ontwikkelen van een beleid aangaande gedwongen huwelijken. Het gaat daarbij om mogelijke maatregelen gericht op preventieve, correctieve en eventueel repressieve aanpak in de Nederlandse context om gedwongen huwelijken te kunnen bestrijden.

Huwelijksdwang is in de praktijk niet eenvoudig vast te stellen, nu deze dwang zich in de privésfeer van partijen afspeelt. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat huweliksdwang vaak gepaard gaat met grote sociale en psychische druk en met geweld dreiging of –pleging. Het Nederlandse interne recht heeft geen wetsbepalingen die specifiek ingaan op huweliksdwang. Nederland heeft zich echter wel gecommitteerd aan internationale verdragen zoals het VN- Vrouwenverdrag³, het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten en de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. In deze verdragen wordt het recht om in vrijheid te trouwen geregeld.

Het is duidelijk dat huweliksdwang in strijd is met mensenrechtenverdragen. Toch blijkt dat huweliksdwang in Nederland regelmatig voorkomt zonder dat de overheid ingrijpt. Naar aanleiding van het voorgaande is het concept-wetsvoorstel Tegengaan huweliksdwang opgesteld. Het concept-wetsvoorstel Tegengaan huweliksdwang ligt – op het moment van voltooiing van deze scriptie - nog voor advies bij de Raad van State.

¹ Over de rechtbank <www.rechtspraak.nl/Organisatie/Rechtbanken/Breda/OverDeRechtbank/Pages/default.aspx> geraadpleegd op 7 februari 2012.

² Over de rechtbank <www.rechtspraak.nl/Organisatie/Rechtbanken/Breda/OverDeRechtbank/rechtsgebieden/Pages/Familierecht.aspx> geraadpleegd op 7 februari 2012.

³ Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen, New York, 18-12-1979.

1.3 Probleembeschrijving

Het concept-wetsvoorstel Tegengaan Huwelijksdwang omvat een aantal maatregelen welke een viertal onderwerpen betreffen, te weten (1) het tegengaan van huwelijken die onder invloed van dwang worden gesloten, (2) een verbod op het sluiten van een huwelijk met een persoon die de leeftijd van achttien jaar nog niet heeft bereikt, (3) een verbod op het sluiten van een huwelijk met een bloedverwant in de derde of vierde graad in de zijlinie en (4) het inperken van de mogelijkheid van erkenning hier te lande van rechtsgeldig in het buitenland gesloten (polygame) huwelijken. Het doel van deze maatregelen is om de huwelijksvrijheid te vergroten door huwelijksdwang verder te beteugelen en de erkenning van een in het buitenland gesloten huwelijk te beperken tot hetgeen in overeenstemming is met het in Nederland meer algemeen ervaren karakter van het huwelijk.⁴

De rechtbank Breda wenst meer duidelijkheid te krijgen over de wet- en regelgeving met betrekking tot de mogelijkheden van erkenning van een in het buitenland gesloten huwelijk. Daarnaast is het thans voor de rechtbank onduidelijk wat het concept-wetsvoorstel precies inhoudt en welke gevolgen een en ander heeft voor de inhoudelijke werkwijze met betrekking tot erkenning van in het buitenland gesloten huwelijken. Op dit moment bestaat er binnen de rechtbank geen algemene beschrijving met betrekking tot de vraag of een in het buitenland gesloten huwelijk al dan niet kan worden erkend en aan welke overige vereisten moet worden voldaan. De beantwoording van deze vraag komt bij de rechtbank veelal voor in kwesties die zien op aanpassing van aktes van de burgerlijke stand. Het is voor de rechtbank van belang om zo spoedig mogelijk duidelijkheid te krijgen op de mogelijke gevolgen van het concept-wetsvoorstel, zodat hierop tijdig kan worden geanticipeerd door bijvoorbeeld de werkbeschrijvingen aan te passen. Gelet op de hiervoor genoemde problematiek wordt in deze scriptie zowel de huidige wetgeving als de toekomstige nader omschreven en uiteengezet. Verder is het voor de medewerkers van de rechtbank wenselijk om stappenplannen te hebben over dit onderwerp, waardoor de huidige en toekomstige wet- en regelgeving inzichtelijk worden gemaakt. De medewerkers van de rechtbank kunnen deze stappenplannen als leidraad gebruiken bij het beoordelen van een in het buitenland gesloten huwelijk.

1.4 Centrale vraag

In hoeverre zal het concept-wetsvoorstel 'Tegengaan huwelijksdwang' invloed hebben op de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken en welke gevolgen heeft dit voor de werkwijze binnen de rechtbank Breda?

Deze centrale vraag zal worden beantwoord met behulp van de volgende deelvragen:

- Hoe is de erkenning van een in het buitenland gesloten huwelijk in het huidige recht geregeld?
- Wat is een polygaam huwelijk?
- Is het mogelijk om in Nederland een polygaam huwelijk te voltrekken?
- Welke voorwaarden worden aan de erkenning van een dergelijk huwelijk in het huidige Nederlandse recht gesteld?
- Wat is de achtergrond van het wetsvoorstel?
- Welke onderwerpen zijn er in het wetsvoorstel opgenomen?
- In welke gevallen wordt aan een buiten Nederland gesloten huwelijk erkenning onthouden volgens het concept-wetsvoorstel?
- Wat zal er volgens het concept-wetsvoorstel veranderen aan de erkenning van een polygaam huwelijk?

⁴ Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT), p.1.

1.5 Doelstelling

Het doel is om op 29 mei 2012 het onderzoeksrapport te hebben voltooid en ingeleverd over het concept-wetsvoorstel 'Tegengaan huwelijksdwang', zodat er duidelijkheid ontstaat voor de medewerkers van de rechtbank Breda, team Familierecht, over de veranderingen c.q. maatregelen die opgenomen zijn in het voorontwerp.

1.6 Methodologie

De onderzoeksmethode die in het kader van deze scriptie zal worden gebruikt is een literatuuronderzoek.

De Wet tegengaan huwelijksdwang is nog niet in werking getreden. Daardoor is er nog geen literatuur c.q. jurisprudentie over de onderwerpen die in het wetsvoorstel zijn opgenomen. Door middel van literatuur en jurisprudentie zal het huidige recht worden onderzocht. Daarnaast zal met behulp van de kamerstukken en andere documenten de veranderingen en de gevolgen van de maatregelen onderzocht worden en vergeleken worden met het huidige recht.

1.7 Leeswijzer

Na de inleiding (hoofdstuk 1) wordt in het achtereenvolgende hoofdstuk nader ingegaan op de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken volgens het huidige recht (hoofdstuk 2). In de daaropvolgende hoofdstukken worden de maatregelen die in het concept-wetsvoorstel zijn opgenomen besproken (hoofdstuk 3) en de gevolgen van deze maatregelen (hoofdstuk 4). Tot slot worden de conclusies en aanbevelingen in hoofdstuk 5 weergegeven.

Hoofdstuk 2 Erkenning van in het buitenland gesloten huwelijken volgens huidig recht

2.1 Inleiding

Om te beoordelen of een in het buitenland gesloten huwelijk in Nederland voor erkenning vatbaar is, moet eerst duidelijk worden welke rechtsbronnen inzake deze materie van toepassing zijn. Een tweetal regelingen zijn hierbij van belang: te weten het Haags Verdrag inzake de voltrekking en erkenning van geldigheid van huwelijken (Haag Huwelijksverdrag 1978)⁵ en de Wet conflictenrecht huwelijk (Wch)⁶, die thans is overgenomen en gecodificeerd in boek 10 van het Burgerlijk Wetboek (BW)⁷. Bij deze rechtsbronnen moet een onderscheid worden gemaakt in de datum van inwerkingtreding en toepasbaarheid van de wetgeving. In paragraaf 2.2 zullen deze rechtsbronnen voor zover nodig nader worden toegelicht. Daarna zal in paragraaf 2.3 uitgebreid worden ingegaan op de voorwaarden die worden gesteld aan erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken. Allereerst zal de hoofdregel met betrekking tot de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken dan wel huwelijken voltrokken door een diplomatieke of consulaire ambtenaar worden besproken. Vervolgens zal in paragraaf 2.4 uitgebreid worden ingegaan op de openbare orde-exceptie. Allereerst wordt de achtergrond van deze exceptie besproken, waarna een definitie van de openbare orde zal worden omschreven. Vervolgens zullen aan de hand van een aantal onderwerpen die de openbare orde raken, de toetsing van de openbare orde worden besproken. Gekozen is om het onderwerp polygamie en de erkenning van dergelijke huwelijken in twee aparte paragrafen, zijnde 2.5 en 2.6, te bespreken, omdat dit onderwerp dusdanig omvangrijk is dat het een uitgebreidere bespreking behoeft.

2.2 Rechtsbronnen

In onderstaande subparagrafen worden het Haags Huwelijksverdrag 1978 en Boek 10 BW in het kort nader toegelicht.

2.2.1 Huwelijken gesloten vóór 1990

Welke erkenningsregels gelden er ten aanzien van huwelijken die tot stand zijn gekomen vóór de inwerkingtreding van het Haags Huwelijksverdrag 1978 en de Wch in Nederland? Uit artikel 15 van het Haags Huwelijksverdrag 1978 blijkt dat hoofdstuk 2 inzake de erkenning van de geldigheid van het huwelijk van toepassing is, ongeacht het tijdstip waarop het huwelijk is voltrokken. Artikel 10:34 BW daarentegen bepaalt dat de wet niet van toepassing is op de erkenning van de geldigheid van huwelijken die zijn voltrokken vóór 1 januari 1990, welke datum eveneens geldt onder het oude recht van het Wch. Op basis van het begunstigingsbeginsel⁸, dat zowel door het Haags Huwelijksverdrag 1978 als door boek 10 BW wordt gehuldigd, kan echter wel terugwerkende kracht worden toegekend aan de erkenningsregels.⁹ In die zin besliste de Rechtbank Amsterdam in 1993 als volgt:

“Het Haags Huwelijksverdrag 1978 (geratificeerd in 1989) en de Wet conflictenrecht huwelijk (in werking getreden op 1 januari 1990) voorzien in de mogelijkheid, de geldigheid van een dergelijk huwelijk desondanks te erkennen, indien het eerdere huwelijk alsnog ontbonden of nietig verklaard wordt. Weliswaar missen Verdrag en Wet formeel toepassing omdat zij nog niet van kracht waren ten tijde van de huwelijkssluiting in Engeland, maar er zijn termen de in artikel 9 en 11 van het Verdrag en in artikel 5 van de Wet conflictenrecht vervatte regels, die berusten op de

⁵ Het Haags Verdrag inzake de voltrekking en de erkenning van geldigheid van huwelijken van 14 maart 1978, *Trb* 1987, nr.137.

⁶ Wet van 7 september 1989, houdende regeling van het conflictenrecht inzake het huwelijk, in verband met de bekrachtiging van het Verdrag van 's-Gravenhage van 14 maart 1978 inzake de voltrekking en de erkenning van de geldigheid van huwelijken, *Trb*, 1987, 137.

⁷ Wet van 19 mei 2011 tot vaststelling en invoering van Boek 10 (Internationaal privaatrecht) van het Burgerlijk Wetboek (Vaststellings- en Invoeringswet Boek 10 Burgerlijk Wetboek).

⁸ Dit beginsel houdt in dat in een bepaalde situatie wordt aangesloten bij het recht met de meest gunstige uitkomst voor betrokken partijen.

⁹ K. Boele-Woelki & I. Curry-Sumner & W. Schrama, *De juridische status van polygame huwelijken in rechtsvergelijkend perspectief*, UCERF: december 2009, p. 24-25.

*Favor Matrimonii, de begunstiging van de huwelijksvrijheid, te beschouwen als ongeschreven regels van het commune IPR, zoals die golden voordat Verdrag en Wet deze materie formeel regelden.*¹⁰

2.2.2 Haags Huwelijksverdrag 1978

Nederland heeft in 1989 het Haags Huwelijksverdrag 1978 geratificeerd. Het Verdrag strekt ter vervanging van het Haagse Huwelijksverdrag van 12 juni 1902¹¹. Laatstgenoemd Verdrag is voor Nederland met ingang van 1 juni 1979 buiten werking getreden.

Het Haags Huwelijksverdrag 1978 bevat regels met betrekking tot het toepasselijk recht op de vorm van de huwelijksvoltrekking alsmede op de huwelijksbevoegdheid van de aanstaande echtgenoten. Verder bevat het Verdrag regels inzake de erkenning van de geldigheid van de in het buitenland gesloten huwelijken. Een Verdragsluitende Staat kan, conform artikel 16 van het Haags Huwelijksverdrag 1978, het voorbehoud maken de toepassing van hoofdstuk 1 van het Verdrag uit te sluiten. Nederland heeft echter van deze reservemogelijkheid geen gebruik gemaakt. Het Haags Huwelijksverdrag 1978 is op 1 mei 1991 voor Nederland in werking getreden, gelijktijdig met deze goedkeuringswet is de Wet conflictenrecht huwelijk tot stand gekomen.

De erkenningsregels voor huwelijken die niet in Nederland, maar in het buitenland tot stand zijn gekomen, zijn neergelegd in de artikelen 7 tot en met 15 van het Haags Huwelijksverdrag 1978. De erkenningsregeling heeft op grond van artikel 7 van het Haags Verdrag een universeel formeel toepassingsgebied, maar kent wel enkele uitzonderingen ten aanzien van het materiële toepassingsgebied.¹² Het verdrag is niet van toepassing op huwelijken die voltrokken zijn ten overstaan van een militaire autoriteit, danwel huwelijk voltrokken aan boord van een schip of een luchtvaartuig, dan wel huwelijken bij volmacht, dan wel postume huwelijken dan wel vormloze huwelijken.¹³

Nu het Haags Huwelijksverdrag 1978 slechts een bodemvoorziening inzake de erkenning van de rechtsgeldigheid van de in een ander land voltrokken huwelijk geeft, is er geen beletsel dat een Verdragsstaat regels formuleert en toepast die gunstiger zijn voor de erkenning van de in het buitenland voltrokken huwelijken. Hierdoor wordt de mogelijkheid van het formuleren van nationale IPR-regels die het Haags Huwelijksverdrag 1978 aanvullen, mits in gunstigere zin, opengelaten.¹⁴ De Nederlandse wetgever heeft dit ook gedaan middels de Wch. Het niet uitputtend karakter van het Haags Huwelijksverdrag 1978 heeft dus als gevolg dat de Nederlandse rechtstoepasser vrijwel niet met dit Verdrag in aanraking hoeft te komen, nu hij in het algemeen kan volstaan met toepassing van de gunstigere Wch.

2.2.3 Boek 10 Burgerlijk Wetboek

De Wch is op 1 januari 1990 in werking getreden. In de Wch zijn de regelingen van het Haags Huwelijksverdrag 1978 overgenomen en hier en daar, voor zover het Verdrag dat toelaat, aangevuld. De regelingen van de Wet conflictenrecht huwelijk zijn vrijwel ongewijzigd overgenomen in Boek 10 van het Burgerlijk Wetboek. Boek 10 is op 1 januari 2012 in werking getreden.¹⁵ Nu de regelingen uit de Wch zijn geïncorporeerd in boek 10 BW, zal in deze scriptie enkel nog worden uitgegaan van de bepalingen zoals opgenomen in de artikel 10:27 tot en met 10:34 BW.

¹⁰ Rb. Amsterdam, 13 april 1993, LJV AC3824, r.o. 4.

¹¹ S. 1904, nr. 121.

¹² K. Boele-Woelki & I. Curry-Sumner & W. Schrama, *De juridische status van polygame huwelijken in rechtsvergelijkend perspectief*, UCERF: december 2009, p. 23.

¹³ Art. 8 Haags Huwelijksverdrag 1978.

¹⁴ Kamerstukken II 1987/88, 20 507, nr. 3, p. 2.

¹⁵ L. Strikwerda, *Inleiding tot het Nederlandse Internationaal Privaatrecht*, Deventer: Kluwer 2012, p. 90.

2.3 Erkenning van in het buitenland gesloten huwelijken

Artikel 10:31 BW bepaalt:

- “1. Een buiten Nederland gesloten huwelijk dat ingevolge het recht van de staat waar de huwelijksvoltrekking plaatsvond rechtsgeldig is of nadien rechtsgeldig is geworden, wordt als zodanig erkend.*
- 2. Een buiten Nederland ten overstaan van een diplomatieke of consulaire ambtenaar voltrokken huwelijk dat voldoet aan de vereisten van het recht van de staat die die ambtenaar vertegenwoordigt, wordt als rechtsgeldig erkend tenzij die voltrekking in de staat waar zij plaatsvond niet was toegestaan.*
- 3. Voor de toepassing van de leden 1 en 2 worden onder recht mede begrepen de regels van internationaal privaatrecht.*
- 4. een huwelijk wordt vermoed rechtsgeldig te zijn, indien een huwelijksverklaring is afgegeven door een bevoegde autoriteit.”*

2.3.1 Erkenning van rechtswege

De erkenning van een in het buitenland gesloten huwelijk geschiedt van rechtswege onder de voorwaarden dat het huwelijk rechtsgeldig is aangegaan en er geen sprake is van de weigeringsgrond zoals vermeld in artikel 10:32 BW.¹⁶ De rechtsgeldigheid van het huwelijk wordt aangenomen zonder dat hiervoor een erkenningsbeslissing nodig is. De voorwaarde dat het huwelijk rechtsgeldig dient te zijn, duidt niet slechts op de geldigheid naar vorm, maar ook op de volgens dat recht geldende materiële vereisten. Voor de rechtspraak kunnen hier moeilijkheden rijzen, aangezien soms moeilijk is vast te stellen of aan de desbetreffende formele en materiële vereisten van de wet van huwelijksluiting is voldaan. Dit probleem kan wellicht deels worden ondervangen door lid 4 van artikel 10:31 BW, houdende het vermoeden dat berust op de aanwezigheid van een door de bevoegde autoriteit (in Nederland de ambtenaar van de burgerlijke stand of de ambtenaar van de Gemeentelijke Basisadministratie) afgegeven huwelijksverklaring.¹⁷

De in lid 1 van artikel 10:31 BW gebezigde term ‘hewelijksvoltrekking’ omvat zowel een of andere officiële huwelijksplechtigheid als vormloze huwelijken.¹⁸ Vereist is immers alleen dat zij rechtsgeldig zijn ingevolge het recht van de Staat waar zij zijn voltrokken.¹⁹ Het Hof 's-Gravenhage heeft in een zaak, waarin partijen twisten over de vraag of het in Pakistan voltrokken huwelijk naar Nederlands recht kan worden aanvaard, het volgende overwogen:

“Uit de door de vrouw overgelegde kopie van de huwelijksakte blijkt naar het oordeel van het hof dat het huwelijk (‘Nikah Nama’) tussen partijen is voltrokken in overeenstemming met de ‘Muslim Family Laws Ordinance, 1961’ (hierna: de ordinance). Uit de ordinance blijkt dat een huwelijk gesloten conform deze regelgeving – anders dan de man stelt - een naar Pakistaanse regelgeving rechtsgeldig huwelijk is. Het Hof is derhalve van oordeel dat er tussen partijen sprake is van een huwelijk en dat dit huwelijk op grond van artikel 5 lid 1 van de Wet conflictenrecht huwelijk in Nederland kan worden erkend.”²⁰

2.3.2 Huwelijk dat nadien rechtsgeldig is geworden

Een buiten Nederland gesloten huwelijk wordt ook als rechtsgeldig erkend als het *nadien* rechtsgeldig is geworden. De vraag is wat dient te worden verstaan onder het *nadien* rechtsgeldig worden van een huwelijk en aan de hand van welk recht dit moet worden bepaald. In de literatuur bestaat hierover geen eenduidige opvatting. Enerzijds wordt de opvatting gehuldigd dat het moet gaan om een huwelijk dat bij aanvang niet aan alle voorwaarden voldoet om rechtsgeldig te zijn en dat nadien volgens het recht van de Staat (het IPR daaronder begrepen) waar het huwelijk is voltrokken rechtsgeldig is geworden, bijvoorbeeld doordat de tekortkoming door een latere gebeurtenis wordt hersteld. De andere opvatting is dat naar het recht van het erkennende land (de erkenningsregels) moet worden

¹⁶ S.E.W. Rutten, *Huwelijk en Burgerlijke stand*, Apeldoorn/Antwerpen: Maklu 2011, p. 82.

¹⁷ M.J.C. Koens, A.P.M.J. Vonken, *Tekst en commentaar Personen- en familierecht*, Deventer: Kluwer 2010, p. 1945.

¹⁸ M.J.C. Koens, A.P.M.J. Vonken, *Tekst en commentaar Personen- en familierecht*, Deventer: Kluwer 2010, p. 1944.

¹⁹ S.E.W. Rutten, *Huwelijk en Burgerlijke stand*, Apeldoorn/Antwerpen: Maklu 2011, p. 82.

²⁰ Hof 's-Gravenhage, 3 oktober 2007, L/JN BB8329, r.o. 6.

bepaald of het huwelijk nadien rechtsgeldig is geworden. Het gaat niet zozeer om een huwelijk dat vanaf de aanvang een gebrek vertoont, maar om een huwelijk dat in eerste instantie niet kan worden erkend. Door een latere gebeurtenis komt de grond om erkenning aan het huwelijk te onthouden te vervallen.²¹

Er kunnen verschillende omstandigheden zijn waardoor een huwelijk pas na de huwelijksvoltrekking rechtsgeldig wordt naar het recht van de Staat van huwelijksluiting. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan expliciete legalisatie van het huwelijk, een oorspronkelijke tekortkoming bij de huwelijksluiting die later wordt gerepareerd (bijvoorbeeld een ontbrekende toestemming van een derde achteraf), of bijvoorbeeld als gevolg van een overgangsregeling.²²

2.3.3 Huwelijk gesloten door een diplomatieke of consulaire ambtenaar

Voor huwelijken gesloten door een diplomatieke of consulaire ambtenaar gelden aparte regels, die hierna nader uiteen zullen worden gezet.

De wijze waarop een huwelijk wordt voltrokken, wordt bepaald door de wet van de plaats van huwelijksvoltrekking, de *lex loci celebrationis*, ongeacht het rechtstelsel dat de huwelijksbevoegdheid van de aanstaande echtgenoten beheerst.²³ Deze klassieke ipr-regel inzake de vorm van huwelijksvoltrekking heeft zich onder artikel 2 van het Huwelijksverdrag van 1978 gehandhaafd en wordt voor in Nederland te voltrekken huwelijken herhaald in artikel 10:30 BW.

De *lex loci celebrationis* brengt mee dat in Nederland een huwelijk, ook tussen vreemdelingen, niet anders kan worden voltrokken dan ten overstaan van de ambtenaar van de burgerlijke stand. Hierop geldt echter één uitzondering: Nederland behoort namelijk tot de Staten die het voltrekken van huwelijken op hun grondgebied ten overstaan van buitenlandse consulaire of diplomatieke ambtenaren in beginsel toestaan.

Naar aanleiding van het arrest van de Hoge Raad van 13 december 1996²⁴ werd er een wetsvoorstel opgesteld tot wijziging van artikel 4 van de Wet conflictenrecht huwelijk. De HR heeft in die uitspraak namelijk geoordeeld dat de Wet conflictenrecht huwelijk geen duidelijk antwoord gaf op de vraag wanneer een huwelijk rechtsgeldig op een in Nederland gevestigd consulaat van een vreemde staat voltrokken kon worden. Die wijziging kwam erop neer, dat geen huwelijken meer erkend konden worden ten overstaan van een buitenlandse diplomatieke of consulaire ambtenaar als een van de echtgenoten de Nederlandse nationaliteit, of mede de Nederlandse nationaliteit bezit. Deze uitspraak is gecodificeerd, en aldus is artikel 4 Wch herzien, bij Wet van 17 december 1998 tot wijziging van de Wet conflictenrecht huwelijk²⁵, welke op 15 januari 1999 in werking is getreden²⁶.

Op grond van deze uitspraak worden er sinds 15 januari 1999 de volgende drie voorwaarden gesteld aan een huwelijk dat wordt voltrokken door een diplomatieke of consulaire ambtenaar. De eerste voorwaarde²⁷ is dat geen van de huwelijkskandidaten de Nederlandse nationaliteit bezit. De tweede voorwaarde²⁸ is dat de buitenlandse consulaire of diplomatieke ambtenaar volgens het recht van de zendstaat bevoegd is tot het voltrekken van huwelijken. De derde voorwaarde is dat de zendstaat aan Nederlandse consulaire of diplomatieke ambtenaren toestaat huwelijken te voltrekken op zijn grondgebied.²⁹

²¹ S.E.W. Rutten, *Huwelijk en Burgerlijke stand*, Apeldoorn/Antwerpen: Maklu 2011, p. 87.

²² S.E.W. Rutten, *Huwelijk en Burgerlijke stand*, Apeldoorn/Antwerpen: Maklu 2011, p. 87.

²³ L. Strikwerda, *Inleiding tot het Nederlandse Internationaal Privaatrecht*, Deventer: Kluwer 2012, p. 92.

²⁴ HR 13 december 1996, *LJN* ZC2230.

²⁵ *Kamerstukken II* 1997-1998, 25 703, nr. 1-6, en *Kamerstukken I* 1998-1999, 25 703, nr. 66 en 66a.

²⁶ Stb. 1999, 1.

²⁷ Art. 10:30 BW.

²⁸ De tweede en de derde voorwaarden hebben een volkenrechtelijke grondslag. Zie daarover HR, 13 december 1996, *NJ* 1997, 469.

²⁹ L. Strikwerda, *Inleiding tot het Nederlandse Internationaal Privaatrecht*, Deventer: Kluwer 2012, p. 92.

Maar wat geldt er voor huwelijken die tussen 1 januari 1990³⁰ en 15 januari 1999³¹ ten overstaan van buitenlandse diplomatieke en consulaire ambtenaren zijn voltrokken? Artikel 10:34 lid 2 BW bepaalt thans dat ‘huwelijken die na 1 januari 1990 en voor 15 januari 1999 ten overstaan van buitenlandse diplomatieke en consulaire ambtenaren in overeenstemming met het recht van de door hen vertegenwoordigde staat zijn voltrokken worden, onverminderd artikel 10:6 BW, als geldig aangemerkt indien de ene partij uitsluitend of mede de Nederlandse nationaliteit bezit en de andere partij uitsluitend of mede de nationaliteit van de door de diplomatieke of consulaire ambtenaar vertegenwoordigde staat’. Blijkens de Memorie van Toelichting³² van de Wch blijkt dat een huwelijk dat voltrokken is door een consulaire ambtenaar slechts voor erkenning in aanmerking kwam, indien een van de aanstaande echtgenoten de nationaliteit van de consulaire ambtenaar bezat, en de andere echtgenoot de nationaliteit van een ander land, niet zijnde Nederland, bezat. Doordat in de literatuur en rechtspraak³³ ook van de opvatting werd uitgegaan dat een consulaire ambtenaar eveneens bevoegd is tot het sluiten van een consulaire huwelijk in Nederland, indien één van de echtgenoten bipatride is, kwam er rechtsonzekerheid in de samenleving. Naar aanleiding van voornoemd arrest van de HR en de daaropvolgende wetswijziging is artikel 4 van het toenmalige Wch aangepast. Dit heeft echter tot gevolg dat huwelijken die door een consulaire ambtenaar zijn gesloten in de periode van inwerkingtreding van de Wch tot aan 15 januari 1999, worden erkend ook al heeft één van de echtgenoten de Nederlandse nationaliteit.

2.4 Weigeringsgrond: openbare orde

In subparagraaf 2.4.1 wordt de achtergrond van de weigeringsgrond (artikel 10:32 BW) beschreven. Vervolgens zal er - voor zover mogelijk - een definitie van ‘de openbare orde’ worden gegeven. Daarna zullen een aantal onderwerpen die raken aan de openbare orde uit een worden gezet, welke zullen worden uitgelegd aan de hand van voorbeelden.

2.4.1 Achtergrond van artikel 10:32 BW

Artikel 10:32 bepaalt: “Ongeacht artikel 31 van dit Boek wordt aan een buiten Nederland gesloten huwelijk erkenning onthouden, indien deze erkenning kennelijk onverenigbaar is met de openbare orde.”

Voornoemd artikel geeft de algemene bepaling van artikel 14 van het Haags Huwelijksverdrag 1978 weer. De wetgever heeft bewust de gronden van artikel 11 van het Haags Huwelijksverdrag 1978 achterwege gelaten. In artikel 11 van het Haags Huwelijksverdrag 1978 is het volgende bepaald:

Een Verdragsluitende Staat kan slechts weigeren de geldigheid van een huwelijk te erkennen indien, volgens het recht van die Staat, een der echtgenoten op het tijdstip van dat huwelijk:

1. reeds gehuwd was; of
2. aan de andere echtgenoot in de rechte lijn verwant was of de broer of zuster van die echtgenoot was, hetzij door bloedverwantschap, hetzij door adoptie; of
3. niet de voor het huwelijk vereiste minimum leeftijd had bereikt en niet de noodzakelijke ontheffing had verkregen; of
4. geestelijk niet in staat was zijn toestemming te geven; of
5. niet vrijelijk zijn toestemming tot het huwelijk had gegeven.

Niettemin kan in het onder 1 van het vorige lid bedoelde geval de erkenning niet worden geweigerd indien het huwelijk later geldig is geworden door de ontbinding of de nietigverklaring van het eerdere huwelijk.

³⁰ Datum inwerkingtreding Wet conflictenrecht huwelijk.

³¹ De inwerkingtreding van de wijziging van de wet.

³² Kamerstukken II 1987/88, 20 507, nr. 3, p. 7.

³³ Zie bijvoorbeeld: Rb. 's-Hertogenbosch, 20 november 1995, *NIPR* 1996, nr. 72.

Uit de Memorie van Toelichting van de Wch³⁴ blijkt – kort samengevat - dat de wetgever het destijds weinig zinvol achtte om de in artikel 11 van het Haags Huwelijksverdrag 1987 genoemde weigeringsgronden nog eens te herhalen, nu de Verdragsopstellers enkel een poging hebben gewaagd om de exceptie van de openbare orde enigermate te concretiseren, welke poging niet is geslaagd. Verder heeft de wetgever aangegeven dat de gronden van artikel 11 van het Haags Huwelijksverdrag 1978 de weigering, zoals geformuleerd in artikel 10:32 BW, in voorkomende gevallen kunnen dragen. Vervolgens meent de wetgever dat wanneer deze kennelijke strijd met de openbare orde zich voordoet, erkenning moet worden onthouden. De toevoeging van het woord ‘kennelijk’ maakt duidelijk, dat de weigeringsgrond slechts aanwezig is, wanneer de strijd met de openbare orde zich onmiskenbaar voordoet en er geen enkele grond tot twijfel bestaat. Op grond van het voorgaande achtte de wetgever nadere concretisering niet noodzakelijk.

Artikel 11 van het Haags Huwelijksverdrag 1978 schrijft niet voor dat in die gevallen de weigering steeds moet worden uitgesproken.³⁵ Niet aan ieder in het buitenland gesloten huwelijk dat ingevolge artikel 10:29 BW wegens strijd met de openbare orde in Nederland niet voltrokken had mogen worden, dient erkenning te worden onthouden.³⁶

2.4.2 Definitie openbare orde

De invulling van het begrip openbare orde wordt van geval tot geval beoordeeld. Hoewel geringe strijdigheid met de Nederlandse openbare orde volgens de wettekst al voldoende lijkt te zijn, legt de Memorie van Toelichting een sterke nadruk op het woord ‘kennelijk’.³⁷ Hiermee brengt de wetgever tot uitdrukking dat het moet gaan om situaties waarin de strijd met de openbare orde zich onmiskenbaar voordoet en er geen enkele grond tot twijfel bestaat. Daarom dient een beroep op de openbare orde slechts als ‘ultimum remedium’ te worden beschouwd. Slechts als er sprake is van strijdigheid met de fundamentele beginselen van de Nederlandse rechtsorde én als blijkt van voldoende betrokkenheid met de Nederlandse rechtssfeer zal erkenning aan het huwelijk worden onthouden. Er is dus sprake van een tweetrapstoets bestaande uit de volgende vragen³⁸:

- (1) Is er sprake van strijd met de Nederlandse openbare orde?
- (2) Is in het concrete geval de Nederlandse rechtssfeer in voldoende mate betrokken?

Het is noodzakelijk om na te gaan waarom de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken in strijd zou zijn met de Nederlandse openbare orde. In de literatuur en rechtspraak is discussie ontstaan over de te onderscheiden situaties waarin er sprake is van schending van de Nederlandse openbare orde. De Hoge Raad heeft in zijn arrest van 1 juli 1993 het volgende bepaald: “De in artikel 1:33 BW neergelegde regel volgens welke de Nederlandse man tegelijkertijd slechts met één vrouw en de Nederlandse vrouw slechts met één man door het huwelijk verbonden kan zijn, is van openbare orde.”³⁹ Er wordt derhalve van uit gegaan dat polygamie an sich in strijd is met de Nederlandse openbare orde. Dit uitgangspunt leidt echter niet noodzakelijk tot de conclusie dat buitenlandse polygame huwelijken niet voor erkenning in de Nederlandse rechtsorde in aanmerking komen. Erkenning wordt namelijk slechts onthouden indien de Nederlandse rechtsorde er voldoende bij is betrokken.⁴⁰

³⁴ Kamerstukken II 1987/88, 20 507, nr. 3, p.9.

³⁵ Vaststelling en invoering van Boek 10 (Internationaal privaatrecht) van het Burgerlijk Wetboek (Vaststellings- en Invoeringswet Boek 10 Burgerlijk Wetboek), (MvT), p. 33.

³⁶ S.E.W. Rutten, *Huwelijk en Burgerlijke stand*, Apeldoorn/Antwerpen: Maklu 2011, p. 90-91.

³⁷ Kamerstukken II 1987/88, 20 507, nr. 3, p.9.

³⁸ M.J.C. Koens, A.P.M.J. Vonken, *Tekst en commentaar Personen- en familierecht*, Deventer: Kluwer 2010, p.1949.

³⁹ HR 1 juli 1993, NJ 1994, 105, r.o 4.2.

⁴⁰ K. Boele-Woelki & I. Curry-Sumner & W. Schrama, *De juridische status van polygame huwelijken in rechtsvergelijkend perspectief*, UCERF: december 2009, p. 27.

2.4.3 Onderwerpen die raken aan de openbare orde

1. Een in het buitenland gesloten schijnhuwelijk wordt in strijd geacht met de Nederlandse openbare orde. Het Hof 's-Gravenhage overwoog op 4 april 2004 in een dergelijke zaak onder meer het volgende:

“Uit de vaststaande, niet door de man betwiste feiten blijkt, dat er in het onderhavige geval sprake is van een constructie, bedacht met het vooropgezette primaire doel om de vrouw en de kinderen in Nederland een verblijfsvergunning te verschaffen. Er was sprake van een schijnscheiding in Turkije, want de man bleef familie- en gezinscontacten onderhouden met de vrouw en de kinderen, bezocht hen regelmatig en droeg bij in hun kosten van levensonderhoud. Vervolgens was er sprake van een schijnhuwelijk in Nederland met het vooropgezette doel om de man de Nederlandse nationaliteit te verschaffen. Daarna heeft de man diverse vergeefse pogingen in het werk gesteld om met de vrouw in Nederland te hertrouwen en haar legaal in Nederland te laten verblijven en ten slotte is de man, toen dat niet lukte, met de vrouw hertrouwd in Turkije, met het oogmerk, het in Turkije legaal gesloten huwelijk in Nederland geregistreerd te krijgen. Daarbij komt dat de man en de vrouw bij meerdere gelegenheden tegenstrijdige of onvolledige verklaringen hebben afgelegd om het doel van al deze acties, een verblijfsvergunning voor de vrouw en de kinderen in Nederland te verkrijgen, te bereiken. Een dergelijke gang van zaken is onverenigbaar met de Nederlandse openbare orde.”⁴¹

2. Een ander onderwerp dat raakt aan de openbare orde is een kinderhuwelijk. In een dergelijk situatie dient de vraag te worden beantwoord of een huwelijk dat in het buitenland is gesloten met een minderjarige - een zogenaamd kinderhuwelijk - al dan niet in strijd met de openbare orde is.⁴² De rechtbank Almelo deed op 20 februari 2002 met betrekking tot deze kwestie uitspraak. In casu betrof het een 30-jarige Nederlandse man, die in Turkije op 22 oktober 2001 met een Turkse vrouw (geboren op 30 oktober 1986) in het huwelijk is getreden. De vrouw had op het moment van huwelijksluiting de leeftijd van 15 jaar nog niet bereikt. Voor het aangaan van een huwelijk door een vrouw op een jongere leeftijd dan 15 jaar vereist artikel 88 van het Turks BW, de toestemming van de Turkse rechter. De Turkse rechter had de man, de vrouw, de ouders van de vrouw en een getuige gehoord en allen verklaarde met het huwelijk in te stemmen. Tevens bevestigde de vrouw ‘uit eigen vrije wil en zonder enige druk’ het huwelijk met de man aan te gaan. Het huwelijk wordt rechtsgeldig naar Turks recht gesloten. De gemeente Enschede acht het Turkse huwelijk van betrokkenen in strijd met de Nederlandse openbare orde en weigert het huwelijk in de gemeentelijke basisadministratie in te schrijven. Partijen gaan in beroep bij de rechtbank.⁴³ De rechtbank Almelo overwoog onder meer:

“Op grond van het recht van Turkije mag een vrouw die de leeftijd van 14 jaar heeft bereikt en ontheffing van de rechter heeft gekregen in het huwelijk treden. Uit de door de man overgelegde bescheiden volgt dat de Turkse rechter geen beletselen heeft geconstateerd om ontheffing te verlenen voor haar huwelijk met de man. Ook hebben de ouders van de bruid toestemming verleend voor het huwelijk. Op grond van de overgelegde bescheiden moet derhalve geconcludeerd worden dat er sprake is van een rechtsgeldig huwelijk naar Turks recht. Voorts dient in aanmerking te worden genomen dat de vrouw de Turkse nationaliteit bezit. Gesteld en niet weersproken is bovendien dat de vrouw uit vrije wil met de man is gehuwd. Tenslotte is hier opgemerkt dat de vrouw kort na het huwelijk de leeftijd van vijftien jaren heeft bereikt.”⁴⁴

In aanmerking nemende dat de huwelijksvoltrekking in Turkije heeft plaatsgevonden en gelet op voormelde omstandigheden, komt de rechtbank tot de conclusie dat de Nederlandse openbare orde slechts in zeer geringe mate betrokken is bij het rechtsfeit. Gelet op het doel en de strekking van het Haags Huwelijksverdrag 1978 en de Wet conflictenrecht huwelijk, alsmede gelet op de strekking van art. 74 Boek 1 BW, dat betrekking heeft op het inroepen

⁴¹ Hof 's-Gravenhage, 4 april 2004, *NIPR* 2004, nr. 216, r.o. 7.

⁴² M.J.C. Koens, A.P.M.J. Vonken, *Tekst en commentaar Personen- en familierecht*, p. 1949.

⁴³ Rb. Almelo, 20 februari 2002, *LJN* AE2244.

⁴⁴ Rb. Almelo, 20 februari 2002, *LJN* AE2244, r.o. 11.

van de nietigheid van een huwelijk, is de rechtbank van oordeel dat het huwelijk tussen de man en de vrouw voor erkenning in aanmerking kan komen. Op grond van het voor overwogene zal de rechtbank hierna beslissen dat de gemeente de gegevens met betrekking tot het door de man op 22 oktober 2001 gesloten huwelijk in de persoonslijst van de GBA zal opnemen⁴⁵.

3. De hierna omschreven situatie ten tijde van de huwelijksluiting werd niet in strijd met de Nederlandse openbare orde geacht. Het huwelijk kwam volgens de rechtbank 's-Gravenhage voor erkenning in aanmerking. De rechtbank 's-Gravenhage bepaalde op 10 maart 2008⁴⁶ onder meer het volgende. In casu hadden partijen op [datum] het huwelijk telefonisch voltrokken. De ambtenaar van de burgerlijke stand heeft bij verweerschrift verzocht het verzoek van de vrouw af te wijzen wegens strijd met de openbare orde. De ambtenaar heeft daartoe aangevoerd dat - nu het huwelijk van de vrouw en de man telefonisch is voltrokken - niet kan worden vastgesteld of de wil van partijen gericht was op de voltrekking van een huwelijk.

De vraag die thans beantwoord dient te worden is of erkenning van het huwelijk, welke telefonisch was voltrokken tussen de vrouw, waarbij de vrouw ten tijde van de huwelijksvoltrekking in Nederland was, en de man met de Imam in [land] was, onverenigbaar is met de openbare orde.

“Naar het oordeel van de rechtbank is uit de verklaring van de vrouw ter terechtzitting voldoende komen vast te staan dat de identiteit van partijen genoegzaam door de Imam is vastgesteld. Partijen hebben ieder driemaal, in aanwezigheid van getuigen bij zowel de vrouw als de man, hun personalia genoemd. De telefoon stond op de luidspreker zodat de huwelijkspartijen en de getuigen over en weer elkaars stemmen hebben gehoord. De vrouw en de getuigen hebben de stem van de man herkend.

Voorts is naar het oordeel van de rechtbank genoegzaam aangetoond dat het de wil van partijen was om met elkaar in het huwelijk te treden. De Imam heeft de vrouw gevraagd of zij met de man wilde trouwen, waarop zij bevestigend heeft beantwoord. Vervolgens heeft de man haar nogmaals gevraagd of zij met hem wilde trouwen waarop de vrouw opnieuw bevestigend heeft beantwoord. De vrouw kent de man al sinds haar kindertijd. Op dertienjarige leeftijd is zij naar Nederland gekomen. Nadien is zij nog eenmaal teruggekeerd naar [land] voor vakantie en is het voornemen tot een huwelijk tussen de man en de vrouw opgevat. Inmiddels is uit het huwelijk van partijen op [datum] 2004 een dochter geboren. Bovendien is de vrouw sinds 2002 doende om het in [land] voltrokken huwelijk te doen opnemen in de Nederlandse registers van de burgerlijke stand en heeft de man een op [datum] 2007 getekende verklaring ingezonden waarin hij de vrouw toestemming geeft al het nodige te verrichten om de huwelijksakte te laten erkennen. Hieruit kan afgeleid worden dat het huwelijk met instemming van beide partijen is voltrokken. Gelet op het vorenstaande wijst de rechtbank het verzoek toe.”⁴⁷

4. Een in het buitenland gesloten homohuwelijk kan hier te lande *niet* worden geweerd met een beroep op de openbare orde. In artikel 10:29 lid 1 BW is namelijk bepaald dat geen huwelijk kan worden voltrokken indien in strijd zou worden gehandeld met het voorschrift dat een persoon tegelijkertijd slechts met één andere persoon door het huwelijk verbonden kan zijn. Hierdoor is een huwelijk dat is aangegaan door personen van hetzelfde geslacht uit de sfeer van de Nederlandse openbare orde gehaald. Middels voormeld artikellid is gevolg gegeven aan de doorwerking van het internrechtelijke gelijkheidsbeginsel ten aanzien van personen van hetzelfde geslacht. Het ligt dan ook in de rede, dat bij een huwelijk dat in het buitenland is voltrokken tussen personen van hetzelfde geslacht, dit huwelijk in Nederland voor erkenning in aanmerking komt. Een dergelijk huwelijk is op grond van het voorgaande niet in strijd met de openbare orde.⁴⁸

⁴⁵ Rb. Almelo, 20 februari 2002, *NIPR* 2002, nr. 85, r.o.12.

⁴⁶ Rb. 's-Gravenhage, 10 maart 2008, *LJN* BC6188.

⁴⁷ Rb. 's-Gravenhage, 10 maart 2008, *LJN* BC6188.

⁴⁸ M.J.C. Koens & A.P.M.J. Vonken, *Tekst en commentaar Personen- en familierecht*, p. 1949.

Omdat de vraag in hoeverre erkenning van polygame huwelijken in strijd is met de Nederlandse openbare orde een uitgebreidere bespreking verdiend, zal daar in de volgende paragraaf nader op in worden gegaan.

2.5 Polygame huwelijken

Nu polygamie een dusdanig omvangrijk onderwerp is, behoeft dit onderwerp een uitgebreidere bespreking. Allereerst zal de definitie van polygamie nader worden omschreven. Vervolgens naar aanleiding van een aantal Islamitische rechtsstelsels worden besproken of polygamie aldaar tot de mogelijkheden behoort en voor erkenning in aanmerking komt. Daarna zal in paragraaf 2.6 de erkenning van de in het buitenland gesloten polygame huwelijken in Nederland worden besproken.

2.5.1 Wat is polygamie?

Polygamie wordt in het algemeen gedefinieerd als ‘een huwelijk met meer dan één partner’. Deze vorm van het huwelijk kan ontstaan indien een man met meerdere vrouwen is getrouwd (polygynie) of indien een vrouw met meerdere mannen is getrouwd (polyandrie).⁴⁹ Vooropgesteld zij, dat bij het tot stand komen van huwelijken in Nederland het monogamiebeginsel van (positieve) openbare orde wordt beschouwd. Dit beginsel wordt gezien als een voorrangsregel.⁵⁰ In Nederland kunnen derhalve geen polygame huwelijken worden gesloten. Krachtens artikel 1:30 lid 1 BW kan een huwelijk alleen door twee personen van verschillend of van gelijk geslacht worden aangegaan. Artikel 1:33 BW bepaalt dat een persoon slechts tegelijkertijd met één andere persoon door het huwelijk verbonden kan zijn. Deze twee bepalingen vormen samen het Nederlandse polygamieverbod.

Naast het civielrechtelijk verbod op polygamie zijn er ook strafrechtelijke consequenties aan polygamie verbonden. Op grond van artikel 237 WvSr zijn personen die in Nederland opzettelijk een dubbel huwelijk aangaan strafbaar.⁵¹ Daarnaast zijn op grond van artikel 237 lid 1 aanhef en sub 2 WvSr ook personen die in het huwelijk treden wetende dat de wederpartij daardoor een tweede huwelijk sluit strafbaar. Op grond van artikel 237 jo. artikel 5 lid 1 WvSr zijn eveneens strafbaar Nederlanders die in het buitenland een dubbelhuwelijk aangaan.

Krachtens artikel 237 jo. artikel 90octies WvSr is het polygamieverbod van overeenkomstige toepassing verklaard op het sluiten van een geregistreerd partnerschap met meer dan één persoon of het aangaan van een huwelijk wanneer de betrokkene al een geregistreerd partnerschap heeft of andersom.

2.5.2 Polygamie in Islamitische landen

Polygamie vindt veelal plaats in Islamitische landen. Volgens de Koran mag elke man met niet meer dan vier vrouwen huwen, mits hij hen kan onderhouden en gelijkwaardig kan behandelen. Volgens het Islamitische geloof stamt het recht af van God (Allah) en kan het niet door statelijk recht worden gewijzigd.⁵² Desondanks zijn er sinds het einde van de 19^e eeuw pogingen ondernomen om polygamie af te schaffen dan wel te beperken. Het aantal polygame huwelijken in de Arabische wereld wordt geschat op twee tot twaalf procent. Een veel voorkomende oorzaak voor dergelijke huwelijken is als er sprake is van een niet vervulde kinderwens; in het bijzonder voor wat betreft een mannelijke nakomeling.⁵³

Tunesië⁵⁴ en Ivoorkust⁵⁵ zijn twee van de weinige Arabische landen waar polygamie verboden is. Het verbod werd gebaseerd op de interpretatie van twee verzen uit de Koran. Enerzijds zou polygamie alleen toelaatbaar zijn, wanneer een echtgenoot zijn vrouwen gelijk

⁴⁹ Van Dale 2012.

⁵⁰ Art. 10:29 lid 1 onder d BW.

⁵¹ Met een gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of een geldboete van de vierde categorie: art. 237 lid 1 aanhef en sub 1 Sr.

⁵² J.H. Kramers, *De Koran*, Amsterdam/Brussel: Elsevier, p.68

⁵³ K. Boele-Woelki & I. Curry-Sumner & W. Schrama, *De juridische status van polygame huwelijken in rechtsvergelijkend perspectief*, UCERF: december 2009, p. 13.

⁵⁴ Kenbaar uit Bergmann/Ferid “Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht”, artikel 18 Huwelijkswet.

⁵⁵ Kenbaar uit Bergmann/Ferid “Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht”, artikel 2 jo. 31 Wet betreffende personenstatus.

behandelt; anderzijds zou het voor de man ondanks zijn innige wens nooit lukken om zijn aandacht gelijkwaardig onder zijn vrouwen te verdelen. Nu een gelijke behandeling niet mogelijk zou zijn, zou polygamie verboden moeten worden.⁵⁶

In andere Arabische landen, zoals Marokko, dienen in geval van een polygaam huwelijk bepaalde formaliteiten te worden vervuld die een beperkende werking hebben. Krachtens artikel 46 van de Mudawwana (het Marokkaanse personen- en familierecht) wordt de huwelijksovereenkomst met de tweede echtgenote niet eerder gesloten dan nadat zij door de rechter in kennis is gesteld dat degene die met haar wenst te trouwen reeds getrouwd is met een ander, en zij daarmee instemt. Ingevolge artikel 41 van de Mudawwana van 2004 dient de rechter geen toestemming tot het aangaan van een polygaam huwelijk te verlenen indien de man niet beschikt over voldoende middelen om 'twee families' te onderhouden. Daarnaast heeft de eerste vrouw op grond van artikel 45 Mudawwana in ieder geval het recht om echtscheiding te verzoeken.

In Bangladesh heeft het hoogste gerechtshof in 1997 vastgesteld dat de vereiste toestemming vaak niet zou mogen worden verleend, omdat de mens te onvolmaakt zou zijn om het postulaat van gelijke behandeling te kunnen vervullen. In Gabon daarentegen werd voorgesteld om polygamie gemakkelijker te maken.⁵⁷

In de praktijk blijkt het aantal polygame huwelijken af te nemen. Volgens Dawoud S. El Alami en Doreen Hinchcliffe⁵⁸ heeft dit niet alleen te maken met de juridische beperkingen die zijn gesteld, maar ook met economische omstandigheden die het voor een man moeilijk maken om meer dan één huishouden te onderhouden.⁵⁹

2.6 Erkenning van polygame huwelijken

2.6.1 Polygamie in het Nederlandse Internationaal Privaatrecht

Heeft een huwelijk aanknopingspunten met het buitenland, omdat één der betrokkenen een vreemde nationaliteit bezit of hij zijn gewone verblijfplaats buiten Nederland heeft, dan dient het Nederlandse internationale privaatrecht te worden geraadpleegd. Twee vragen zijn te onderscheiden: (1) Welk recht beheerst de bevoegdheid om in Nederland in het huwelijk te treden? En, (2) is een buiten Nederland gesloten huwelijk vatbaar voor erkenning? Vooral in het laatste geval kan polygamie een rol spelen. In Nederland zijn twee bronnen van belang voor het toe te passen recht op de huwelijkssluiting en de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken; te weten het Haags Huwelijksverdrag 1978 en boek 10 BW.⁶⁰

2.6.2 Erkenning van in het buitenland gesloten polygame huwelijken

Conform het Haags Huwelijksverdrag 1978 kan een Verdragsluitende Staat slechts de geldigheid van een huwelijk weigeren te erkennen indien, volgens het recht van die Staat, een der echtgenoten op het tijdstip van dat huwelijk reeds gehuwd was.⁶¹ Het Verdrag voorziet niet in een verplichting tot weigering van erkenning van het huwelijk en laat het dus aan de Verdragsluitende Staten over om hieromtrent desgewenst nadere regels te stellen. Het niet erkennen van een in het buitenland tot stand gekomen huwelijk wegens strijd met artikel 11 van het Verdrag is derhalve geen verplichting, maar een mogelijkheid.

Om vast te stellen of er sprake is van twee huwelijken moet eerst worden bepaald of het eerste huwelijk in Nederland voor erkenning in aanmerking komt. Indien het eerste huwelijk

⁵⁶ J.H. Kramers, *De Koran*, Amsterdam/Brussel: Elsevier, p.86.

⁵⁷ K. Boele-Woelki & I. Curry-Sumner & W. Schrama, *De juridische status van polygame huwelijken in rechtsvergelijkend perspectief*, UCERF: december 2009, p. 14.

⁵⁸ Engelse auteurs van het boek: *Islamic Marriage and Divorce Laws of the Arab World*, s-Gravenhage: Kluwer Law International 1996.

⁵⁹ S. Rutten, "Enkele beschouwingen over het polygamievraagstuk in een Westerse context", *Nederlands Internationaal Privaatrecht, NIPR* 2001, p. 51.

⁶⁰ K. Boele-Woelki & I. Curry-Sumner & W. Schrama, *De juridische status van polygame huwelijken in rechtsvergelijkend perspectief*, UCERF: december 2009, p. 21.

⁶¹ Art. 11 lid 1 sub 1 Haags Huwelijksverdrag 1978.

op basis van het Haags Huwelijksverdrag 1978 wordt erkend, is er sprake van een polygame situatie. In dat geval kan erkenning worden onthouden aan het tweede huwelijk. Indien het eerste huwelijk niet op basis van het Haags Huwelijksverdrag 1978 kan worden erkend, dient te worden onderzocht of het huwelijk op basis van het commune internationaal privaatrecht kan worden erkend. Ingeval van een positief antwoord is sprake van polygamie.⁶²

Daarentegen dient te worden aangenomen, dat erkenning van een polygaam huwelijk, in beginsel, niet kan worden onthouden, indien dit huwelijk monogaam is geworden door de ontbinding of nietigverklaring van het eerdere huwelijk.⁶³ Vanaf het tijdstip van de ontbinding of nietigverklaring zal een beroep op de openbare orde immers niet meer kunnen slagen en derhalve dient dit tweede huwelijk vanaf de datum van huwelijksluiting als rechtsgeldig te worden beschouwd.⁶⁴

2.6.3 Openbare orde en polygame huwelijken

Wanneer een polygaam huwelijk in het buitenland tot stand komt, dient de openbare orde-exceptie anders te worden beoordeeld. Daarnaast kan de vraag zich aandienen of een dergelijk polygaam huwelijk hier te lande als rechtsgeldig kan worden aangemerkt. Hoewel artikel 11 van het Haags Huwelijksverdrag 1978 aan de Verdragstaten uitdrukkelijk de mogelijkheid biedt om aan een polygaam huwelijk erkenning te onthouden, huldigt Nederland niet de opvatting dat polygame huwelijken categorisch dienen te worden afgewezen.⁶⁵

Wanneer een tweede (polygame) huwelijksrelatie rechtsgeldig tot stand is gekomen in het land van huwelijksvoltrekking, geldt als uitgangspunt, dat een dergelijk huwelijk ingevolge artikel 10:31 BW dient te worden erkend. Erkenning vindt alleen niet plaats, indien deze 'kennelijk' onverenigbaar is met de in artikel 10:32 BW verankerde openbare orde-exceptie. Bij de vraag of een elders tot stand gekomen polygaam huwelijk in Nederland kan worden erkend, is cruciaal de mate van 'betrokkenheid' van deze drie-partijen-verhouding (veelal een man en zijn twee echtgenotes) met de Nederlandse rechtsorde. Als uitgangspunt geldt dat de betrokkenheid bestond op het moment dat de polygame huwelijksrelatie tot stand kwam. Bij de invulling van deze betrokkenheid zijn de factoren en belangen beslissend, die aanwezig waren op het tijdstip dat het polygame huwelijk werd voltrokken. Of sprake is van een dergelijke betrokkenheid zal doorgaans aan de hand van de bijzondere omstandigheden van het geval dienen te worden beoordeeld.⁶⁶

Tot de relevante omstandigheden waarin sprake kan zijn van schending van de Nederlandse openbare orde horen de nationaliteit van de drie betrokken echtgenoten en hun woonplaatsen. Daarnaast is niet uitgesloten dat de rechter in een concreet geval ook andere factoren mee laat wegen. Hierna worden de drie factoren die in ieder geval gewicht in de schaal kunnen leggen, nader uitgewerkt. Daarbij moet worden bedacht dat deze factoren veelal in combinatie aanwezig zijn, en dan tezamen worden gewogen.⁶⁷

Op het moment dat geen van de betrokken echtgenoten de Nederlandse nationaliteit bezit, is dit een aanwijzing dat er sprake is van een geringe betrokkenheid van de Nederlandse rechtsorde. Beleid is dan ook dat in dergelijke gevallen polygame huwelijken worden erkend. Het beleid wordt echter al minder eenduidig zodra een van de betrokkenen de Nederlandse nationaliteit bezit.⁶⁸

⁶² K. Boele-Woelki & I. Curry-Sumner & W. Schrama, *De juridische status van polygame huwelijken in rechtsvergelijkend perspectief*, UCERF: december 2009, p. 25.

⁶³ Art. 11, lid 2 van het Haags Huwelijksverdrag 1978.

⁶⁴ Zie Hof Amsterdam 9 april 1998, *NIPR* 1998, nr. 271, waarin het Hof van oordeel is dat met ingang van de datum der ontbinding van het eerste huwelijk, van strijd met de openbare orde geen sprake meer is. Hierbij geldt als uitgangspunt dat blijkens de preambule van het Haagse Huwelijksverdrag 1978 en de daarop gebaseerde Nederlandse Wch tot doel en strekking hebben de voltrekking en erkenning van de geldigheid van huwelijken te vergemakkelijken.

⁶⁵ M.J.C. Koens, A.P.M.J. Vonken, *Tekst en commentaar Personen- en familierecht*, Deventer: Kluwer 2010, p. 1950-1951.

⁶⁶ M.J.C. Koens, A.P.M.J. Vonken, *Tekst en commentaar Personen- en familierecht*, Deventer: Kluwer 2010, p. 1950-1951.

⁶⁷ K. Boele-Woelki & I. Curry-Sumner & W. Schrama, *De juridische status van polygame huwelijken in rechtsvergelijkend perspectief*, UCERF: december 2009, p. 27.

⁶⁸ L. Jordens- Cotran, *Het Marokkaanse familierecht en de Nederlandse rechtspraktijk*, Utrecht: Forum, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling 2000, p. 133.

Het begrip 'woonplaats' als bedoeld in art. 814 lid 1, aanhef en sub b, Rv ziet op het begrip 'woonplaats' in de zin van art. 1:10 BW en niet op de feitelijke verblijfplaats of feitelijke woonplaats. Een natuurlijk persoon heeft zijn woonplaats daar waar zijn 'woonstede' is, dat wil zeggen de plaats waar iemand naar maatschappelijke opvattingen woont, zijn zaken behartigt, voor het rechtsverkeer steeds bereikbaar is, en waar hij niet vandaan gaat dan met een bepaald doel en tevens met het plan om, als dat doel bereikt is, terug te keren.⁶⁹

Hieronder zullen meerdere voorbeelden worden gegeven, waarin de nationaliteit en de woonplaats van de echtgenoten relevant zijn voor de vraag of een (tweede) polygame huwelijk hier te lande erkend dient te worden. Deze voorbeelden zijn allemaal ontleend aan Vonken.⁷⁰

Variant A:

Een man uit een islamitisch land (stel: Marokko), waarvan de wet polygamie toestaat, is in Nederland met een Nederlandse vrouw gehuwd. Kan de Marokkaan een naar Nederlands internationaal privaatrecht geldig tweede huwelijk sluiten in Marokko met een (Marokkaanse) vrouw wier personele wet dit toestaat?

Wanneer dit polygame huwelijk in Nederland zou worden erkend, is de Nederlandse vrouw, die de verwachting mocht koesteren een monogaam huwelijk te hebben gesloten, voortaan een van de echtgenotes van een polygame vreemdeling. Dit resultaat is volgens Vonken⁷¹ onaanvaardbaar en dient derhalve via een beroep op de openbare-orde-exceptie te worden geweerd, aangezien dit tweede polygame huwelijk rechtstreeks het huwelijk van de alhier verblijvende Nederlandse partij (echtgenote) raakt.

Variant B:

Dezelfde man van variant A, is in Marokko gehuwd met een Marokkaanse vrouw. De Marokkaan sluit vervolgens in Marokko een naar Marokkaans recht geldig huwelijk met een Nederlandse vrouw. Kan dit tweede (polygame) huwelijk in Nederland worden erkend?

Variant B is minder schokkend dan variant A, aangezien men hier kan betogen dat de Nederlandse vrouw, die een reeds gehuwde moslim huwt, weloverwogen de risico's of de nadelen van de 'harem' accepteert. Gezien de betrokkenheid met de Nederlandse rechtsorde, te weten het personele element van de Nederlandse nationaliteit van de echtgenote en het hier te lande woonplaats hebben van betrokkenen, dient ook dit polygame huwelijk geblokkeerd te worden via de exceptie van de openbare orde. Een uitzondering op dit standpunt is volgens Vonken⁷² echter denkbaar in het geval de Nederlandse vrouw in een islamitisch land (stel: Marokko) is geïntegreerd en daar met de Marokkaan is gehuwd. De betrokkenheid met de Nederlandse rechtssfeer is dan zo mager, dat een beroep op de openbare-orde-exceptie niet kan slagen.

Variant C:

Een Marokkaanse man sluit in Marokko twee keer een rechtsgeldig huwelijk. Beide echtgenotes hebben de Marokkaanse nationaliteit. Vervolgens komt hij naar Nederland. Bij bijvoorbeeld de aanvraag voor gezinshereniging rijst de vraag of het tweede (polygame) huwelijk kan worden erkend.

Naar het commune Nederlands internationaal privaatrecht wordt doorgaans aangenomen dat het (Marokkaanse) polygame huwelijk, hier te lande erkend dient te worden. Ten tijde van het sluiten van beide huwelijken was er namelijk geen betrokkenheid met de Nederlandse rechtsorde.

⁶⁹ HR 21 december 2001, L/JN AD5829.

⁷⁰ A.P.M.J. Vonken, *Personen- en familierecht, supp. 202 (oktober 2010)*, Deventer: Kluwer, titel 1.5.ipr, aantekening 10.2.

⁷¹ A.P.M.J. Vonken, *Personen- en familierecht, supp. 202 (oktober 2010)*, Deventer: Kluwer, titel 1.5.ipr, aantekening 10.2, p. 141.

⁷² A.P.M.J. Vonken, *Personen- en familierecht, supp. 202 (oktober 2010)*, Deventer: Kluwer, titel 1.5.ipr, aantekening 10.2, p. 141.

Variant D:

Een Marokkaanse man is in Marokko gehuwd met een Marokkaanse vrouw. Hij komt alleen naar Nederland en laat zijn gezin achter. Vervolgens sluit hij in Marokko een naar Marokkaans recht geldig tweede huwelijk met een Marokkaanse vrouw.

De betrokkenheid met de Nederlandse rechtsorde, die slechts bestaat in het verblijf van de Marokkaan in Nederland, lijkt volgens Vonken⁷³ ook te gering om erkenning aan dit polygame huwelijk te onthouden met een beroep op de openbare-orde-exceptie.

2.6.4 Jurisprudentie: schending van de Nederlandse openbare orde

Een recent voorbeeld⁷⁴ waarin sprake was van schending van de Nederlandse openbare orde:

Partijen hebben op 7 augustus 2001 in Marokko een polygaam huwelijk gesloten op de wijze die daar rechtsgeldig is. Voor zover bekend verblijft de vrouw sinds 24 mei 1995 in Nederland en heeft zij vanaf 7 mei 2001 naast de Marokkaanse tevens de Nederlandse nationaliteit. De man is pas nadien naar Nederland gekomen en verblijft sinds mei 2002 in Nederland. Hij heeft uitsluitend de Marokkaanse nationaliteit. De eerste vrouw van de man woont in Marokko en is daar gedurende haar hele huwelijk met de man blijven wonen. De vrouw heeft verzocht de echtscheiding uit te spreken en de man heeft daartegen geen verweer gevoerd.

*“De rechtbank stelt voorop dat het uitsluitend mogelijk is een echtscheiding uit te spreken, indien het huwelijk van partijen, dat rechtsgeldig gesloten is in Marokko, in Nederland kan worden erkend. Het is thans de vraag of daarvan sprake is. Op grond van artikel 6 Wet conflictenrecht huwelijk kan aan een huwelijk dat in strijd is met de Nederlandse openbare orde in Nederland erkenning worden onthouden, onder meer in het geval een gehuwde man tijdens zijn huwelijk tevens met een andere vrouw trouwt. Blijkens de Memorie van Toelichting dienen in beginsel polygame huwelijken te worden erkend. Met het uitblijven van erkenning dient, ook bij polygame huwelijken, terughoudend te worden omgegaan. Alleen als er daadwerkelijk strijd is met de fundamentele beginselen van het Nederlandse huwelijksrecht en als er voldoende betrokkenheid is met de Nederlandse rechtssfeer mag erkenning aan het buitenlandse huwelijk worden onthouden. Immers hoe minder banden partijen hebben met Nederland, hoe minder snel hun polygame huwelijk daadwerkelijk in strijd komt met waarden en beginselen die in Nederland voor fundamenteel gehouden worden. Of hiervan sprake is, hangt sterk samen met de omstandigheden van het geval.”*⁷⁵

Uit de bovenstaande feiten blijkt dat de vrouw sterke banden had en heeft met Nederland. Immers zij woonde al vóór haar huwelijk met de man in Nederland en heeft zich toen al laten naturaliseren tot Nederlandse. Verder hebben partijen nagenoeg hun gehele huwelijk in Nederland gewoond. Deze maatschappelijke banden van partijen met Nederland zijn zodanig sterk, dat naar het oordeel van de rechtbank de Nederlandse rechtssfeer en daarmee de Nederlandse fundamentele waarden en beginselen onaanvaardbaar in het geding komen. Het polygame huwelijk van partijen dient daarom als in strijd met de Nederlandse openbare orde te gelden en is dan ook niet voor erkenning vatbaar. Aangezien het huwelijk van partijen niet kan worden erkend, heeft de rechtbank het verzoek tot echtscheiding en het nevenverzoek afgewezen.⁷⁶

⁷³ A.P.M.J. Vonken, *Personen- en familierecht, supp. 202 (oktober 2010)*, Deventer: Kluwer, titel 1.5.ipr, aantekening 10.2, p. 141.

⁷⁴ Rb. Utrecht, 21 januari 2009, LJN BH3029.

⁷⁵ Rb. Utrecht, 21 januari 2009, LJN BH3029, r.o. 3.

⁷⁶ Rb. Utrecht, 21 januari 2009, LJN BH3029, r.o. 3.

In de navolgende uitspraak van rechtbank 's-Gravenhage ⁷⁷ was de Nederlandse openbare orde slechts in zeer beperkte mate betrokken.

De ouders van verzoekster zijn in Kenia volgens Taita gewoonterecht van [huwelijksdatum] 1968 tot omstreeks [datum] 1971 getrouwd geweest. De vader van verzoekster was echter ten tijde van het sluiten van dit huwelijk reeds getrouwd. Verzoekster had een rapport van het Internationaal Juridisch Instituut (hierna: het IJI) van 23 februari 2009 overgelegd. In dit rapport concludeert het IJI - kort gezegd - dat volgens gewoonterecht gesloten huwelijken naar Keniaans recht rechtsgeldige huwelijken zijn. Daaraan doet volgens het IJI niet af dat het huwelijk een polygaam huwelijk was, nu naar Keniaans recht een eerder volgens gewoonterecht gesloten huwelijk niet in de weg staat aan het sluiten van een tweede naar gewoonterecht gesloten huwelijk. Het IJI concludeert dan ook dat het huwelijk naar Keniaans recht een rechtsgeldig huwelijk is.

Zoals uit het bovenstaande hoofdstuk blijkt moet op grond van artikel 10:31 BW de rechtsgeldigheid van een huwelijk worden beoordeeld naar het recht van de Staat waar het huwelijk is voltrokken, in dit geval dus naar Keniaans recht. Indien het huwelijk naar Keniaans recht rechtsgeldig is gesloten, wordt het huwelijk in beginsel in Nederland als zodanig erkend. De erkenning vindt echter niet plaats, indien de erkenning van het huwelijk onverenigbaar zou zijn met de Nederlandse openbare orde, zoals eerder besproken in de paragrafen 2.4 en 2.6 van deze scriptie.

Op grond van de bovengenoemde casus heeft de rechtbank te 's-Gravenhage op 23 november 2009 als volgt geoordeeld. *“De rechtbank maakt de conclusies van het IJI tot de hare en oordeelt dat het huwelijk naar Keniaans recht een rechtsgeldig huwelijk is, dat in principe als zodanig in Nederland kan worden erkend. Naar het oordeel van de rechtbank is er geen grond om de erkenning uitzondering te laten lijden op grond van de hiervoor genoemde openbare orde exceptie. In dat kader acht de rechtbank van belang dat het huwelijk buiten Nederland is gesloten, dat zowel de eerste echtgenote van de vader van verzoekster als de moeder van verzoekster de Keniaanse nationaliteit bezat en dat de ouders van verzoekster nooit in Nederland hebben gewoond. De enige connectie met de Nederlandse openbare orde is gelegen in het feit dat de vader van verzoekster de Nederlandse nationaliteit bezat. Nu er echter vanuit moet worden gegaan dat de vader van verzoekster uit vrije wil met twee vrouwen tegelijk in het huwelijk is getreden, acht de rechtbank deze connectie van ondergeschikt belang. Naar het oordeel van de rechtbank is de Nederlandse openbare orde daarom slechts in zeer beperkte mate betrokken geweest bij het huwelijk. De rechtbank concludeert derhalve dat de openbare orde exceptie niet van toepassing is, zodat het huwelijk in Nederland moet worden erkend.”*⁷⁸

Naar mijn mening is de eerste uitspraak van rechtbank Utrecht, terecht. Partijen woonden zowel voor hun huwelijk als tijdens het huwelijk in Nederland. Van Nederlandse burgers mag worden verwacht dat zij de Nederlandse fundamentele waarden en beginselen aanvaarden en zich er naar gedragen. Polygame huwelijken worden in Nederland niet geaccepteerd en over het algemeen niet erkend. Het voorgaande brengt mijns inziens met zich mee dat het oordeel van de rechtbank 's-Gravenhage onjuist is. Gebleken is dat de man ten tijde van de huwelijksluiting de Nederlandse nationaliteit had. Naar mijn mening hoort een persoon met de Nederlandse nationaliteit zich te houden aan de hier te lande geldende fundamentele waarden en beginselen. Op het moment dat de man zich op het standpunt stelt dat hij geen sterke band heeft met Nederland, moet hij naar mijn mening afstand doen van zijn Nederlandse nationaliteit. Volgens het concept-wetsvoorstel zou dit huwelijk niet erkend worden, zie paragraaf 4.2 voor nader uitleg.

⁷⁷ Rb. 's-Gravenhage, 23 november 2009, LJN BL8020.

⁷⁸ Rb. 's-Gravenhage, 23 november 2009, LJN BL8020.

In dit hoofdstuk zijn de regels inzake de erkenning van een in het buitenland gesloten huwelijk naar huidig recht besproken. In het volgende hoofdstuk zullen de maatregelen die in het concept-wetsvoorstel zijn opgenomen uit een worden gezet. Hierdoor zal het verschil tussen het huidig recht en de voorgestelde wijzingen wat duidelijker worden.

Hoofdstuk 3 Concept-wetsvoorstel ‘Tegengaan huwelijksdwang’

In dit hoofdstuk zal de achtergrond van het concept-wetsvoorstel worden beschreven en de maatregelen die daarin zijn opgenomen uiteen worden gezet.

3.1 Achtergrond van het concept-wetsvoorstel

In het regeerakkoord “Vrijheid en verantwoordelijkheid” van VVD en CDA van 30 september 2010 is een en ander opgenomen terzake neef/nichthuwelijken en polygame huwelijken. Met dit concept-wetsvoorstel wordt hieraan uitvoering gegeven. Deze politieke partijen gaven in dit akkoord aan dat het kabinet met verschillende voorstellen en maatregelen zal komen, zoals het strafbaar stellen van huwelijksdwang, verbod op huwelijken tussen neven en nichten en het niet erkennen van polygame huwelijken. Volgens hen is Nederland op deze manier in staat mensen die hier rechtmatig zijn gekomen volwaardig te laten deelnemen aan de samenleving.⁷⁹

In het concept-wetsvoorstel wordt ten aanzien van bovengenoemde voorstellen en maatregelen een concrete regeling getroffen. Het doel van deze maatregelen is om de huwelijksvrijheid te vergroten door huwelijksdwang verder te beteugelen en de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken te beperken tot hetgeen in overeenstemming is met het in Nederland meer algemeen ervaren karakter van het huwelijk. De maatregelen betreffen een viertal onderwerpen, te weten het tegengaan van huwelijken die onder invloed van dwang worden gesloten, een verbod op het sluiten van een huwelijk met een persoon die de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt, een verbod op het sluiten van een huwelijk met een bloedverwant in de derde of vierde graad in de zijlinie en het inperken van de mogelijkheid van erkenning hier te lande van rechtsgeldig in het buitenland gesloten (polygame) huwelijken.⁸⁰ Deze maatregelen zijn aangekondigd in de brief van 28 april 2011.⁸¹

3.2 Maatregelen van het concept-wetsvoorstel

3.2.1 Dwanghuwelijken

Het beginsel dat twee personen uitsluitend zelf kunnen en mogen bepalen of zij een huwelijk met elkaar aangaan, is niet alleen vastgelegd in het Nederlandse recht maar ook in een aantal mensenrechtelijke verdragen⁸² waarbij Nederland partij is. Dat betekent niet dat er op de huwelijkskandidaten geen enkele druk wordt uitgeoefend. Een afgewezen kandidaat kan op de ander aandrang uitoefenen om haar of zijn standpunt te herzien en ook ouders, andere familieleden en vrienden kunnen zich, uit belangstelling, bezorgdheid of bemoeizucht, met de partnerkeuze inlaten. Zij kunnen er op aandringen dat iemand juist wel of niet op zoek gaat naar een huwelijkspartner. Verder kunnen zij bepaalde kandidaten afraden of aanraden.⁸³

Het is niet bekend hoe vaak het in Nederland voorkomt dat een huwelijk onder dwang wordt gesloten. Er zijn evenwel aanwijzingen dat het sluiten van dwanghuwelijken voorkomt. Om die reden wordt voorgesteld om het openbaar ministerie te verplichten om, indien genoegzaam is gebleken dat er onder invloed van dwang een huwelijk dreigt te worden gesloten, dit voorgenomen huwelijk te stuiten. De stuiting van een huwelijk heeft tot gevolg dat zolang de stuiting niet is opgeheven, het huwelijk niet kan worden voltrokken. Omdat niet

⁷⁹ VVD-CDA, *Vrijheid en verantwoordelijkheid*, 30 september 2010, p.22-23.

⁸⁰ Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT), p.1.

⁸¹ *Kamerstukken II* 2010/11, 32 175, nr. 17.

⁸² Zoals het UVRM, BUPO, IVESCR, Verdrag inzake de huwelijks toestemming, de minimumleeftijd waarop een huwelijk mag worden aangegaan en de registratie van huwelijken en het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen.

⁸³ G.E. Schmidt, *Onderzoek voor de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken, Juridische aspecten gedwongen huwelijken*, Den Haag: mei 2005.

altijd duidelijk zal zijn dat er sprake is van dwang, zal het niet mogelijk zijn om met het verlenen van de stuitingsbevoegdheid aan het openbaar ministerie tegen alle gevallen van dwang op te treden. Niettemin kan deze maatregel er wel toe leiden dat in de gevallen waarin duidelijk sprake is van dwang, voorkomen kan worden dat het huwelijk voltrokken wordt. Dat sprake is van dwang kan ter kennis van het openbaar ministerie komen, bijvoorbeeld doordat iemand uit de sociale omgeving van betrokkene hiervan aangifte doet bij de politie. Degene die een ander dwingt wederrechtelijk iets te doen, waaronder tevens valt het dwingen tot een huwelijksluiting, begaat een misdrijf en is daarom strafbaar.⁸⁴ In wetsvoorstel 32 840⁸⁵ wordt voorgesteld de maximumstraf op dit misdrijf te verhogen van negen maanden naar twee jaar.⁸⁶

Indien pas later blijkt dat een huwelijk onder dwang is gesloten, biedt de Nederlandse wet op dit moment de mogelijkheid om het huwelijk nietig te doen verklaren. In artikel 1:71 BW is bepaald dat een echtgenoot de nietigverklaring van zijn huwelijk kan verzoeken, wanneer dit onder invloed van een onrechtmatige ernstige bedreiging is gesloten. Uit de weinige rechtspraak⁸⁷ blijkt dat de Hoge Raad niet snel aanneemt dat er is sprake is van onrechtmatige ernstige bedreiging. Deze rechtspraak geeft aanleiding tot de vaststelling dat de huidige grond voor nietigverklaring van een huwelijk niet langer voldoet en derhalve wordt voorgesteld deze te verruimen. Elk huwelijk dat onder invloed van dwang is gesloten, zal nietig kunnen worden verklaard, ook zonder dat sprake behoeft te zijn van een onrechtmatige ernstige bedreiging. Een nietigverklaring werkt terug tot het tijdstip van de huwelijksvoltrekking.⁸⁸ Dit heeft onder meer tot gevolg dat geen gemeenschap van goederen is ontstaan die bij helfte dient te worden verdeeld.

Thans komt de bevoegdheid tot nietigverklaring van een huwelijk alleen toe aan de echtgenoot. Als een persoon daadwerkelijk gedwongen is tot het sluiten van een huwelijk, kan het erg veel gevraagd zijn om zelf de nietigverklaring van het huwelijk te moeten verzoeken. Om die reden wordt voorgesteld om, indien het openbaar ministerie bekend is met het feit dat het huwelijk onder dwang is gesloten, en de desbetreffende echtgenoot om hem of haar moverende redenen geen verzoek tot nietigverklaring indient, het openbaar ministerie de bevoegdheid te verlenen het verzoek in te dienen. Het is immers goed mogelijk dat de betrokken echtgenoot nog steeds onder invloed van de dwang verkeert en zich als gevolg daarvan niet vrij voelt een einde te maken aan het huwelijk. Door het verlenen van de bevoegdheid aan het openbaar ministerie, zal niettemin aan dit gedwongen huwelijk een einde kunnen worden gemaakt.⁸⁹

3.2.2 Minimumleeftijd

Thans geldt dat, om een huwelijk te mogen sluiten, de aanstaande echtgenoten beiden de leeftijd van achttien jaar moeten hebben bereikt, tenzij er sprake is van een van de in artikel 1:31 BW genoemde uitzonderingsgronden. De eerste uitzonderingsgrond doet zich voor als de aanstaande echtgenoten de leeftijd van zestien jaar hebben bereikt en de vrouw een verklaring van een arts overlegt dat zij zwanger is of haar kind reeds ter wereld heeft gebracht. De tweede uitzondering op de hoofdregel bestaat hierin dat de Minister van Veiligheid en Justitie ontheffing van het leeftijdsvereiste kan verlenen.

Als een minderjarige een huwelijk heeft gesloten, is hij of zij op grond van artikel 1:233 BW van rechtswege meerderjarig. Het belangrijkste gevolg van het bereiken van de meerderjarigheid is de handelingsbekwaamheid. Een minderjarige is handelingsbekwaam mits hij of zij handelt met toestemming van zijn wettelijke vertegenwoordiger, voor zover de wet niet anders bepaalt. De toestemming van de wettelijke vertegenwoordiger wordt verondersteld te zijn verleend, indien het een rechtshandeling betreft ten aanzien waarvan in

⁸⁴ Art. 284 WvSr.

⁸⁵ Wijziging van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering met het oog op de verruiming van de mogelijkheden tot strafrechtelijke aanpak van huwelijksdwang.

⁸⁶ Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT), p. 2-3.

⁸⁷ HR 16 oktober 1998, NJ 1999, 6.

⁸⁸ Art. 1:77 BW.

⁸⁹ Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT), p. 3-4.

het maatschappelijk verkeer gebruikelijk is dat minderjarigen van zekere leeftijd deze zelfstandig verrichten.⁹⁰ Rechtshandelingen waarvan het niet gebruikelijk is dat minderjarigen van die leeftijd deze zelfstandig verrichten zijn vernietigbaar. Deze regeling dient ter bescherming van de kwetsbare positie van minderjarigen, die kwetsbaar is omdat zij niet altijd ten volle de reikwijdte van hun handelingen kunnen overzien. De huidige regeling, waarin minderjarigen onder de hiervoor weergegeven voorwaarden in het huwelijk kunnen treden, laat minderjarigen hun wettelijk beschermde status op dit punt verliezen. Op andere terreinen behouden ook gehuwde zestien- en zeventienjarigen een bijzondere positie. Zo hebben zij geen actief en passief kiesrecht, mogen zij geen auto besturen en worden zij niet toegelaten tot het casino. Zij staan echter niet meer onder gezag van een wettelijk vertegenwoordiger en derhalve kan er ten aanzien van hen geen kindbeschermingsmaatregel worden genomen.⁹¹

Gelet op de kwetsbare positie van jongeren in een samenleving die steeds hogere eisen stelt aan hun beoordelingsvermogen en gelet op het feit dat het op zestien- of zeventienjarige leeftijd meerderjarig worden nog geenszins tot gevolg heeft dat daaraan alle rechten verbonden zijn die meerderjarigen vanaf achttien jaar kunnen uitoefenen, wordt voorgesteld om de uitzonderingen op het vereiste dat voor het aangaan van een huwelijk de leeftijd van achttien jaar moet zijn bereikt te doen vervallen. Het schrappen van de uitzonderingen op de minimumhuwelijksleeftijd dient een legitiem doel, te weten de wens de beschermde positie van minderjarigen ten volle te handhaven. Alleen zestien- of zeventienjarigen die door de rechter meerderjarig zijn verklaard, zullen nog beneden de leeftijd van achttien jaar in het huwelijk kunnen treden. In die situatie heeft de rechter immers tot het oordeel kunnen komen dat meerderjarigheid in het belang van de moeder en haar kind wenselijk is.⁹²

Meerderjarigverklaring is en blijft alleen mogelijk ten aanzien van meisjes, die dan als gevolg van die meerderjarigverklaring zelf het gezag over hun kind kunnen uitoefenen. Als minderjarigen zijn zij krachtens artikel 1:246 BW immers onbevoegd tot gezag. Mijns inziens is dit een begrijpelijk voorstel. Een gevolg hiervan is dat er een onderscheid wordt gemaakt tussen jongens en meisjes, aangezien jongens geen verzoek mogen indienen tot meerderjarigheidsverklaring. Het aantal verzoeken tot meerderjarigheidsverklaring zal hierdoor hoogstwaarschijnlijk toenemen.

Artikel 10:28, onderdeel b, BW biedt aan vreemdelingen die in Nederland in het huwelijk willen treden de mogelijkheid om niet gebonden te zijn aan het in Nederland geldende vereiste dat de aanstaande echtgenoten de leeftijd van achttien jaar dienen te hebben bereikt. Als een vreemdeling die de leeftijd van achttien jaar nog niet bereikt heeft volgens het recht van het land waar hij onderdaan van is, bevoegd is in het huwelijk te treden, wordt de huwelijksbevoegdheid bepaald door dat buitenlandse recht en kan het huwelijk in Nederland voltrokken worden. Deze mogelijkheid bestaat, door de werking van artikel 10:29 BW, voor vreemdelingen van vijftien, zestien of zeventien jaar. Gelet op de aanscherping van de vereisten ten aanzien van de minimumleeftijd in de Nederlandse wet⁹³, is het niet wenselijk om aan vreemdelingen de mogelijkheid te blijven bieden om als minderjarige een huwelijk te sluiten. Voorgesteld wordt derhalve om op het bepalen van de huwelijksbevoegdheid ten behoeve van een huwelijksluiting in Nederland altijd Nederlands recht van toepassing te doen zijn. Dit betekent dat ook voor vreemdelingen geldt dat zij ten minste achttien jaar oud dienen te zijn, behoudens wanneer de Nederlandse rechter op grond van artikel 1:253ha de meerderjarigverklaring heeft uitgesproken.⁹⁴

⁹⁰ Art. 1:234 BW.

⁹¹ Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT), p. 4-5

⁹² Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT), p. 4-5.

⁹³ Art. 1:31 BW.

⁹⁴ Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT), p. 6.

3.2.3 Nauwe bloedverwantschap

Bloedverwantschap in de derde of vierde graad vormt op dit moment in Nederland geen huwelijksbeletsel. Van bedoelde bloedverwantschap is bijvoorbeeld sprake tussen een oom en een nicht (derde graad) of een neef en een nicht (vierde graad). Aannemelijk is, ook al ontbreken ter zake harde cijfers, dat vaker dan in geval van huwelijken zonder deze bloedverwantschap sprake is van dwang uit de familiale omgeving van een van beide aanstaande echtgenoten, waaraan moeilijk weerstand geboden kan worden. Het voorgestelde huwelijksbeletsel geldt niet als beide echtgenoten onder ede verklaren dat zij vrijelijk hun toestemming geven tot het aangaan van het huwelijk. Deze beëdigde verklaring zal ten overstaan van de ambtenaar van de burgerlijke stand kunnen worden afgelegd ter gelegenheid van het kenbaar maken van het voorgenomen huwelijk of op een ander moment, zo lang dit maar gelegen is voor het moment van de huwelijksvoltrekking. Mocht later blijken dat een huwelijk tussen bedoelde bloedverwanten is gesloten zonder dat de beëdigde verklaring is afgelegd of dat een valse verklaring is afgelegd, dan kan het huwelijk worden nietig verklaard op de in artikel 1:69 lid 1 BW genoemde grond dat de echtgenoten niet de vereisten in zich verenigden om een huwelijk aan te gaan.⁹⁵

In de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) zijn geen aanwijzingen te vinden dat een huwelijksverbod in geval van derde en vierdegraads bloedverwantschap of een huwelijksverbod ten aanzien van minderjarigen in strijd is met het EVRM. In artikel 12 EVRM is bepaald dat mannen en vrouwen van huwbare leeftijd het recht hebben te huwen en een gezin te stichten volgens de nationale wetten die de uitoefening van dit recht beheersen. Het is, binnen redelijke grenzen, aan de nationale wetgever om de huwelijksleeftijd vast te stellen, alsmede eventuele huwelijksbeletselen en om de rechtsgevolgen van het huwelijk te regelen. Het EHRM overwoog in de zaak B. & L. tegen het Verenigd Koninkrijk:

*“Artikel 12 EVRM voorziet in de bevoegdheid om in nationale wetten regels te stellen ten aanzien van het huwelijk. Gelet op de gevoelige ethische keuzes ter zake en het belang dat gehecht moet worden aan de bescherming van kinderen, alsmede het koesteren van een stabiele familieomgeving, moet dit Hof terughoudend zijn met het in de plaats stellen van een eigen oordeel voor het oordeel van de autoriteiten die het beste in staat zijn om de behoeften van de samenleving te beoordelen en daaraan tegemoet te komen.”*⁹⁶

Uiteraard is de vrijheid voor de nationale wetgever niet onbeperkt. Huwelijksbeletselen mogen niet zodanig strikt zijn dat het recht om te huwen en een gezin te stichten in de kern wordt aangetast. Om de redelijkheid van een wettelijke regeling te beoordelen is met name relevant of de regeling een legitiem doel dient. Het doel van het huwelijksverbod voor bloedverwanten in de derde of vierde graad in de zijlinie is het voorkomen dat aanstaande echtgenoten in een situatie terecht komen, waarin zij niet of onvoldoende weerstand kunnen bieden aan dwang uit hun familiale omgeving om een huwelijk binnen het familieverband te sluiten. Het voorgestelde huwelijksbeletsel beoogt een persoon die aan deze druk blootstaat een steun in de rug te geven. Niemand mag van hem of haar verwachten dat hij of zij in strijd met de waarheid onder ede verklaart dat vrije toestemming tot het huwelijk gegeven wordt. Als gevolg van het huwelijksbeletsel wordt aan bedoelde bloedverwanten een meer formeel reflectiemoment geboden om zich ervan te vergewissen dat zij echt met elkaar in het huwelijk willen treden. Is dat het geval, dan zullen zij de beëdigde verklaring dat zij beiden hun vrije toestemming tot het huwelijk geven kunnen en willen afleggen, waarna de weg tot het sluiten van het huwelijk vrij is. Is er echter wel sprake van dwang of drang, dan mag verwacht worden dat betrokkenen ervoor zullen terugdeinzen om een verklaring af te leggen die in strijd is met de waarheid. Het huwelijk zal in die situatie niet gesloten kunnen worden, hetgeen ook precies het doel is van de regeling. Gelet op de grote waarde die ook het EHRM hecht aan de huwelijksvrijheid en in vrijheid gegeven toestemming, mag verwacht worden

⁹⁵ Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT), p. 5-6.

⁹⁶ EHRM 13 september 2005, appl.no. 36536/02, r.o. 36.

dat het hiervoor omschreven doel van de regeling als legitiem beoordeeld zal worden. Vanzelfsprekend zal het huwelijksbeletsel niet kunnen voorkomen dat bedoelde bloedverwanten onder dwang een relatie met elkaar aangaan, die de normale familierelatie overstijgt. Aangenomen mag evenwel worden dat degenen die de dwang uitoefenen geen belang hebben bij het bestaan van een informele relatie, maar eerder het oog zullen hebben op het formaliseren van een dergelijke relatie door middel van een huwelijk.⁹⁷

Dat huwelijksdwang moet worden tegengegaan is naar mijns inziens een logische maatregel. Het is alleen de vraag of deze voorziening - een beëdigde verklaring afleggen dat zij beiden hun vrije toestemming tot het huwelijk geven - voldoende waarborg biedt om de niet vrijwillige huwelijken tegen te gaan. Als er namelijk sprake is van druk of dwang van uit de familie, is de betrokkene dan in staat te weigeren om onder ede te verklaren dat het huwelijk vrijwillig wordt aangegaan? De reden waarom de betrokkene een huwelijk tegen haar en/of zijn zin aangaat zal blijven bestaan. Een klein voorbeeld: een Turks meisje moet met haar neef uit Istanbul trouwen. Indien zij hier niet mee akkoord gaat zal ze door haar vader en ooms worden vermoord. Uit angst zal zij hoe dan ook met haar neef trouwen. Een beëdigde verklaring bij de ambtenaar van de burgerlijke stand zal naar mijn mening hier niets aan veranderen.

Om elk mogelijk misverstand over wat in Nederland wel of niet toelaatbaar wordt geacht uit te sluiten, wordt voorgesteld expliciet te bepalen dat huwelijken van bloedverwanten in de opgaande linie en van bloedverwanten in de tweede graad in de zijlinie in Nederland niet worden erkend. Omdat het moment waarop het huwelijk voltrokken wordt bepalend is voor de vraag of de openbare orde aan erkenning in de weg staat, wordt tevens bepaald dat als het huwelijksbeletsel intussen niet meer bestaat, het huwelijk erkend kan worden, ondanks het feit dat het beletsel wel bestond op het moment van de huwelijksvoltrekking. Voor zover bekend wordt in de praktijk overigens nooit erkenning gevraagd van huwelijken waarin naar Nederlandse begrippen sprake is van huwelijksbeletselen. In een enkel, meer theoretisch geval zou het zich, met name in landen waarin geen deugdelijke bevolkingsadministratie bestaat, kunnen voordoen dat een man en een vrouw die dezelfde juridische vader hebben, met elkaar in het huwelijk treden. Een dergelijk huwelijk zal in Nederland niet kunnen worden erkend. Indien op een later moment gebleken zou zijn dat een van de twee echtgenoten overspelig verwekt is en het vaderschap intussen ontkend is, staat niets eraan in de weg om het huwelijk, dat uiteindelijk blijkt te zijn gesloten tussen twee personen die niet elkaars bloedverwanten zijn, te erkennen.⁹⁸

3.2.4 Polygame huwelijken

Het komt niet vaak voor dat een in het buitenland gesloten polygaam huwelijk in Nederland wordt erkend. Uit onderzoek van het Utrecht Centre for European Research into Family Law, verricht in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum, blijkt dat in 2009 in totaal 1374 personen als polygaam gehuwd in de gemeentelijke basisadministratie waren opgenomen. Zoals eerder vermeld zijn polygame huwelijken in strijd met de fundamentele beginselen van het Nederlandse huwelijksrecht. Daarom wordt in het concept-wetsvoorstel voorgesteld de erkenning van polygame huwelijken in Nederland te beperken. Geheel in overeenstemming met artikel 11 van het Haags Huwelijksverdrag, wordt de geldigheid van polygame huwelijken nader omljnd. Dergelijke huwelijken komen niet voor erkenning in aanmerking als zij gesloten zijn op een moment dat een relevant raakpunt met de Nederlandse rechtsorde bestond. Er is sprake van een relevant raakpunt met de Nederlandse openbare orde als een Nederlander in het buitenland een polygaam huwelijk sluit. Dit wordt tevens bevestigd in de rechtspraak⁹⁹.

Tevens is er sprake van een relevant raakpunt met de Nederlandse rechtsorde als een polygaam huwelijk wordt gesloten door een persoon die in Nederland zijn gewone

⁹⁷ Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT), p. 7.

⁹⁸ Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT), p. 11.

⁹⁹ Zie paragraaf 2.5.5.

verblijfplaats heeft of zijn gewone verblijfplaats nog in het buitenland heeft, doch door middel van het aanvragen van een machtiging voorlopig verblijf in Nederland te kennen heeft gegeven onderdeel te willen uitmaken van de Nederlandse rechtsorde. Van deze personen wordt namelijk verwacht dat zij zich conformeren aan de Nederlandse beginselen van het huwelijksrecht. Een in het buitenland gesloten huwelijk wordt aldus niet meer erkend, met name als dit huwelijk strijdig is met de fundamentele beginselen van het Nederlands huwelijksrecht, indien ten tijde van het sluiten van het huwelijk ten minste één van de echtgenoten de Nederlandse nationaliteit had of zijn gewone verblijfplaats in Nederland gevestigd had of een machtiging voorlopig verblijf had aangevraagd. Ook indien het huwelijk in het buitenland rechtsgeldig is gesloten.¹⁰⁰ Krachtens artikel 11 lid 2 van het Haags Huwelijksverdrag wordt erkenning aan het huwelijk niet onthouden indien erkenning wordt gevraagd van een huwelijk dat in tussentijd zijn polygame karakter heeft verloren, doordat het eerdere huwelijk is ontbonden.

De gevolgen van de bovengenoemde maatregelen, die in het concept-wetsvoorstel zijn opgenomen, zullen in het volgende hoofdstuk besproken worden. De voorbeelden, de vonnissen en de arresten, die al eerder in deze scriptie zijn gebruikt zullen in het volgende hoofdstuk weer gebruikt worden om duidelijk te laten zien wat er zal veranderen indien het concept-wetsvoorstel in werking zal treden. Of de rechtspraak deze maatregelen ook zo zal interpreteren – zo als het beschreven wordt in het volgende hoofdstuk – is nog maar af te wachten.

¹⁰⁰ Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT), p. 10.

Hoofdstuk 4 Wat zijn de gevolgen van het concept-wetsvoorstel?

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de gevolgen beschreven van de maatregelen die in het concept-wetsvoorstel zijn opgenomen. De gevolgen van de maatregelen zullen met behulp van een aantal voorbeelden, vonnissen en/of arresten helderder en inzichtelijker worden gemaakt. De voorgestelde wijzigingen kunnen ook enige gevolgen hebben voor de financiën, regeldruk en de administratieve lasten. Deze gevolgen worden aan het eind van dit hoofdstuk besproken.

Indien het concept-wetsvoorstel in werking treedt, zullen de voorgestelde wijzigingen met betrekking tot de erkenning van de in het buitenland gesloten (polygame) huwelijken als volgt in artikel 10:32 BW opgenomen worden.

Artikel 10:32 BW (nieuw)

Ongeacht artikel 31 van dit Boek wordt aan een buiten Nederland gesloten huwelijk erkenning onthouden, indien deze erkenning kennelijk onverenigbaar is met de openbare orde en in ieder geval indien een der echtgenoten op het tijdstip van de sluiting van dat huwelijk:

- a) reeds gehuwd was of een geregistreerd partnerschap had gesloten en de Nederlandse nationaliteit had of de nationaliteit van een staat had volgens welk recht hij of zij slechts met een persoon tegelijkertijd door het huwelijk of een geregistreerd partnerschap verbonden mocht zijn of in Nederland zijn gewone verblijfplaats had of een machtiging tot voorlopig verblijf zoals bedoeld in artikel 1 sub h van de Vreemdelingenwet 2000 had aangevraagd, tenzij het huwelijk later geldig is geworden door de ontbinding of nietigverklaring van het eerdere huwelijk; of*
- b) aan de andere echtgenoot in rechte lijn verwant was of de broer of zuster van die echtgenoot was, hetzij door bloedverwantschap, hetzij door adoptie, tenzij deze familierechtelijke betrekking later is verbroken vanwege het ontbreken van biologische verwantschap of herroeping van de adoptie; of*
- c) niet de leeftijd van achttien jaar had bereikt, tenzij de echtgenoten op het moment dat erkenning van het huwelijk gevraagd wordt beiden de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt; of*
- d) geestelijk niet in staat was zijn toestemming te geven, tenzij deze daartoe wel in staat is op het moment dat de erkenning van het huwelijk gevraagd wordt en uitdrukkelijk met de erkenning van het huwelijk instemt; of*
- e) niet vrijelijk zijn toestemming tot het huwelijk had gegeven, tenzij deze uitdrukkelijk met de erkenning van het huwelijk instemt.*

4.2 Polygame huwelijken

Uit voormeld wetsartikel blijkt dat aan de erkenning van de in het buitenland gesloten polygame huwelijken strengere en duidelijkere eisen wordt gesteld.

In paragraaf 2.5.3 van deze scriptie is er een voorbeeld geschetst onder 'variant d'. Een Marokkaanse man sluit in Marokko een huwelijk met een Marokkaanse vrouw. Vervolgens komt hij zonder zijn gezin naar Nederland. Daarna sluit hij in Marokko een tweede huwelijk met een Marokkaanse vrouw. Volgens huidig Nederlands internationaal privaatrecht zou dit tweede huwelijk erkend kunnen worden, omdat de betrokkenheid met de Nederlandse rechtsorde te gering is om erkenning aan dit polygame huwelijk te onthouden.

Uitgaande van artikel 10:32 sub a (nieuw) BW, dat is gebaseerd op het concept-wetsvoorstel zou dit huwelijk *niet* kunnen worden erkend, omdat de man op het tijdstip van de huwelijkssluiting van het tweede huwelijk reeds gehuwd was en hij zijn verblijfplaats in Nederland had.

Onder 'variant c' sluit, eveneens geschetst onder paragraaf 2.5.3, een Marokkaanse man in Marokko twee keer een rechtsgeldig huwelijk. Alle drie de echtgenoten hebben de Marokkaanse nationaliteit. De man komt naar Nederland en bij de aanvraag voor gezinshereniging rijst de vraag of het tweede huwelijk erkend kan worden. Volgens huidig recht kwam dit huwelijk voor erkenning in aanmerking, aangezien er ten tijde van de huwelijksluitingen geen betrokkenheid was met de Nederlandse rechtsorde.

Volgens het concept-wetsvoorstel zou dit huwelijk nog steeds erkend kunnen worden. Ondanks het feit dat de man op het tijdstip van de huwelijksluiting reeds gehuwd was, voldoet hij niet aan de andere vereisten die in artikel 10:32 sub a BW (nieuw) zijn opgenomen. Hij had op het tijdstip van de huwelijksluiting namelijk geen Nederlandse nationaliteit, zijn gewone verblijfplaats was niet in Nederland gelegen en hij had geen machtiging tot voorlopig verblijf zoals bedoeld in artikel 1 sub h van de Vreemdelingenwet 2000 aangevraagd. Artikel 10:32 sub a BW is dus niet van toepassing, derhalve kan het tweede huwelijk erkend worden.

In paragraaf 2.6.4 erkent de rechtbank te 's-Gravenhage het polygame huwelijk dat tussen betrokken partijen in Kenia is voltrokken. De rechtbank overwoog onder meer dat het huwelijk buitenland Nederland is gesloten, dat zowel de eerste echtgenote van de man als de tweede echtgenote de Keniaanse nationaliteit bezat en dat de partijen nooit in Nederland hebben gewoond. De enige connectie met de Nederlandse openbare orde was gelegen in het feit dat de man de Nederlandse nationaliteit bezat. De rechtbank acht deze connectie van ondergeschikt belang, nu de man uit vrije wil met twee vrouwen tegelijk in het huwelijk is getreden. Derhalve concludeerde de man dat de openbare orde exceptie niet van toepassing is, zodat het huwelijk in Nederland erkend moet worden.

Krachtens artikel 10:32 sub a BW zou dit huwelijk volgens het concept-wetsvoorstel niet erkend kunnen worden. De man was namelijk op het tijdstip van de huwelijksluiting reeds gehuwd en hij bezat de Nederlandse nationaliteit.

4.3 Nauwe bloedverwantschap

Bloedverwantschap in de derde of vierde graad vormt op dit moment in Nederland nog geen huwelijksbeletsel. Van bedoelde bloedverwantschap is bijvoorbeeld sprake tussen een oom en een nicht (derde graad) of een neef en een nicht (vierde graad). In het concept-wetsvoorstel wordt in artikel 1:41a BW voorgesteld om huwelijken die gesloten worden door bedoelde bloedverwanten te verbieden, tenzij zij hun vrije toestemming tot het huwelijk geven. Indien later toch mocht blijken dat een huwelijk tussen bedoelde bloedverwanten is gesloten, zonder een beëdigde verklaring van de echtgenoten dat zij vrijelijk hun toestemming geven tot het aangaan van het huwelijk, dan kan het huwelijk nietig worden verklaard op grond van artikel 1:69 lid 1 BW. Voor de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken wordt in artikel 10:32 sub b BW voorgesteld om erkenning aan een in het buitenland gesloten huwelijk te onthouden indien een van de echtgenoten op het tijdstip van de huwelijksluiting in rechte lijn verwant was aan de andere echtgenoot of de broer of zuster van die echtgenoot was.

4.4 Kinderhuwelijken

In paragraaf 2.3.3 werd onder voorbeeld 2 de uitspraak van de rechtbank Almelo van 20 februari 2002 besproken. Dit voorbeeld betrof een kinderhuwelijk dat werd gesloten tussen een 30-jarige Nederlandse man en een 14-jarig Turks meisje. De rechtbank erkende dit huwelijk onder meer, omdat de huwelijksvoltrekking in Turkije had plaatsgevonden en alle partijen toestemming hadden verleend voor het huwelijk.

Gelet op de aanscherping van de minimumleeftijd, zou dit huwelijk *niet* erkend kunnen worden na de inwerkingtreding van het concept-wetsvoorstel. Krachtens artikel 10:32 sub c BW dienen de (aanstaande) echtgenoten ten minste achttien jaar oud te zijn. Daarnaast kan een dergelijk huwelijk voor erkenning in aanmerking indien de echtgenoten op het moment

dat erkenning van het huwelijk gevraagd wordt beiden de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt.

4.5 Dwanghuwelijken

Dwanghuwelijken werden volgens huidig recht al niet geaccepteerd en dat zal zo blijven. In artikel 10:32 sub e BW wordt dit expliciet aangegeven. Een buiten Nederland gesloten huwelijk wordt niet erkend indien een van de echtgenoten op het tijdstip van de huwelijksluiting niet vrijelijk zijn toestemming tot het huwelijk had gegeven.

Hoe en of je er achter kan komen dat een huwelijk onder dwang wordt gesloten is nog maar de vraag. Het openbaar ministerie krijgt de bevoegdheid om verzoek tot nietigverklaring van het huwelijk in te dienen, indien het huwelijk onder dwang is gesloten. Deze bevoegdheid komt thans alleen toe aan de echtgenoot.

4.6 Financiën, regeldruk en administratieve lasten

De voorgestelde wijzigingen kunnen enige gevolgen hebben voor de financiën, regeldruk en de administratieve lasten van zowel de overheid als de burger. Hieronder wordt per onderwerp beschreven welke gevolgen verwacht kunnen worden.

4.6.1 Polygame huwelijken

De erkenning van de in het buitenland gesloten polygame huwelijken brengt geen extra financiële lasten met zich mee, aangezien polygame huwelijken in Nederland al zelden worden erkend.¹⁰¹

4.6.2 Nauwe bloedverwantschap

Het neef/nicht huwelijksverbod kan enige gevolgen hebben voor de administratieve lasten van de burger. De aanstaande echtgenoten moeten een verklaring afleggen over hun mogelijke bloedverwantschap in de derde of vierde graad in de zijlinie, bij het kenbaar maken dat zij in het huwelijk willen treden. Deze vraag zal op het door de burger in te vullen (digitale) formulier worden toegevoegd. Men kan dan een vinkje zetten bij datgene wat van toepassing is. De administratieve lasten van de burger is hiermee nihil. Indien er sprake is van genoemde bloedverwantschap tussen de aanstaande echtgenoten, zullen zij ten overstaan van de ambtenaar van de burgerlijke stand een beëdigde verklaring moeten afleggen dat zij vrijelijk hun toestemming tot het huwelijk geven. Het valt echter niet exact aan te geven met welke hoeveelheid tijd de administratieve lasten van de burgers hierdoor zouden stijgen. Het aantal extra handelingen dat als gevolg van de voorgestelde wijzigingen door de ambtenaar van de burgerlijke stand moeten worden verricht is naar verwachting zeer gering. Alleen de verklaring die de aanstaande echtgenoten moeten afleggen ten overstaan van de ambtenaar, is een extra handeling. Naar verwachting zal het aantal nicht/neef huwelijken gering tot zeer gering zijn en zal de maatregel daardoor niet tot grote kosten leiden.¹⁰² Naar mijn mening is dit niet geheel juist, gezien het feit dat er vooral veel Marokkaanse en Turkse mensen zijn die met een nicht of neef moeten trouwen en dit uit angst accepteren.

4.6.3 Kinderhuwelijken

In geval van zwangerschap of een reeds geboren kind is het thans aan minderjarigen vanaf zestien jaar toegestaan om, mits een verklaring van een arts wordt overgelegd, een huwelijk te sluiten. Als geen sprake is van zwangerschap of een reeds geboren kind is dispensatie van de Minister van Veiligheid en Justitie nodig om beneden de leeftijd van achttien jaar een huwelijk te sluiten. Het afschaffen van deze kinderhuwelijken betekent een beperking van de taak van de ambtenaren van de burgerlijke stand, nu zij niet meer hoeven te controleren of er een verklaring van een arts is afgegeven of dispensatie is verleend.¹⁰³

¹⁰¹ Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT), p. 14.

¹⁰² Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT), p. 14.

¹⁰³ Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT), p. 14.

4.6.4 Dwanghuwelijken

Zoals eerder vermeld wordt voorgesteld om het openbaar ministerie te verplichten om, indien genoegzaam is gebleken dat er onder invloed van dwang een huwelijk dreigt te worden gesloten, dit huwelijk te stuiten. Dit betekent een uitbreiding van de taken van het openbaar ministerie. Er wordt verwacht dat het hooguit enkele keren per jaar zal voor komen dat een voorgenomen huwelijk gestuit wordt of dat het openbaar ministerie een verzoek tot nietigverklaring van een onder dwang gesloten huwelijk zal indienen. De geringe kosten van de extra taken zullen worden opgevangen binnen de begroting van het openbaar ministerie.¹⁰⁴

In de bovenstaande hoofdstukken zijn zowel de huidige regels als de voorgestelde wijzigingen volgens het concept-wetsvoorstel inzake de erkenning van een in het buitenland gesloten huwelijk uiteengezet. Vervolgens zijn de gevolgen van de maatregelen die in het concept-wetsvoorstel zijn opgenomen beschreven. Nu deze regels onderzocht zijn kunnen valide conclusies worden getrokken en de nodige aanbevelingen doen. Deze conclusies en aanbevelingen zullen in het volgende hoofdstuk worden beschreven.

¹⁰⁴ Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT), p. 13.

Hoofdstuk 5 Conclusies & aanbevelingen

In de voorgaande hoofdstukken is zowel naar huidig recht als naar toekomstig recht afzonderlijk in het licht van de onderzoeksvragen een beschrijving gegeven van de maatstaven die thans en in de toekomst gehanteerd worden in het kader van de erkenning van de in het buitenland gesloten (polygame) huwelijken. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies geformuleerd, waarmee de centrale vraag van het onderzoek wordt beantwoord. Daarna volgt een algemene conclusie ter beantwoording van de centrale vraag. Hierna zullen nog enkele aanbevelingen volgen.

5.1 Erkenning van in het buitenland gesloten huwelijken volgens huidig recht

1. Uit het onderzoek is gebleken dat naar huidig recht het uitgangspunt is dat de erkenning van een in het buitenland gesloten huwelijk in beginsel van rechtswege geschiedt onder de voorwaarden dat het huwelijk rechtsgeldig is en er geen weigeringsgronden zijn. De voorwaarde dat het huwelijk rechtsgeldig dient te zijn, duidt niet slechts op de geldigheid naar vorm, maar ook op de volgens dat recht geldende materiële vereisten.

Geconcludeerd kan worden dat een in het buitenland gesloten huwelijk volgens huidig recht erkend dient te worden indien:

- het huwelijk in het buitenland rechtsgeldig is gesloten;
- het huwelijk niet in strijd is met de fundamentele beginselen van de Nederlandse rechtsorde; en
- er onvoldoende betrokkenheid is met de Nederlandse rechtssfeer.

Verder blijkt uit het onderzoek dat voor huwelijken gesloten door consulaire of diplomatieke ambtenaar afwijkende regels gelden, zoals nader is omschreven in paragraaf 2.3.3. van deze scriptie. Thans geldt dat een dergelijk huwelijk enkel wordt erkend indien het is gesloten door een bevoegde ambtenaar waarbij het recht van zijn staat ook een consulaire huwelijk toestaat, en indien geen der partijen de Nederlandse nationaliteit bezit.

Een in het buitenland gesloten huwelijk wordt aldus niet erkend indien deze erkenning onverenigbaar is met de openbare orde, zoals vermeld in het huidige artikel 10:32 BW. Wanneer er sprake is van strijd met de Nederlandse openbare orde wordt van geval tot geval beoordeeld.

2. Een voorbeeld van een huwelijk dat in strijd is met de fundamentele beginselen van de Nederlandse rechtsorde is een polygaam huwelijk. Wanneer een tweede (polygame) huwelijksrelatie rechtsgeldig tot stand is gekomen in het land van huwelijksvoltrekking, geldt als uitgangspunt, dat een dergelijk huwelijk ingevolge artikel 10:31 BW dient te worden erkend. Bij de vraag of een elders tot stand gekomen polygaam huwelijk in Nederland kan worden erkend, is cruciaal de mate van 'betrokkenheid' van deze drie-partijen-verhouding met de Nederlandse rechtsorde. Hierbij heeft als uitgangspunt te gelden, dat de 'betrokkenheid' bestond ten tijde dat deze polygame huwelijksrelatie tot stand kwam. Indien het polygame huwelijk aldus in het buitenland is voltrokken en de betrokkenheid met de Nederlandse rechtsorde te gering is, wordt het huwelijk volgens huidig recht erkend. De betrokkenheid kan bijvoorbeeld al te gering zijn indien de man in casu zijn verblijfplaats in Nederland heeft, maar de huwelijken in het buitenland zijn voltrokken en de betrokken partijen geen Nederlandse nationaliteit hebben. Dit wordt anders indien het concept-wetsvoorstel in werking zal treden, waarover meer in paragraaf 5.2.

3. Een ander onderwerp dat in deze scriptie is besproken zijn de kinderhuwelijken. In het Nederlandse recht is de hoofdregel dat aanstaande echtgenoten beiden de leeftijd van achttien jaar moeten hebben bereikt, willen zij een huwelijk sluiten. Naar huidig recht worden in artikel 1:31 BW uitzonderingen genoemd. De eerste uitzondering is dat de echtgenoten

beiden de leeftijd van zestien jaar moeten hebben bereikt en de vrouw moet een verklaring van een arts overleggen dat zij zwanger is of haar kinds reeds ter wereld heeft gebracht. De tweede uitzondering is dat de Minister van Veiligheid en Justitie ontheffing van het leeftijdsvereiste kan verlenen. Als de echtgenoten door een van de uitzonderingen een huwelijk mogen sluiten, zijn zij op grond van artikel 1:233 BW van rechtswege meerderjarig. Het probleem is echter dat zestien- of zeventienjarigen, ook al zijn ze meerderjarig verklaard, niet altijd ten volle de reikwijdte van hun handelingen kunnen overzien. Hierdoor is ook dit onderwerp in het concept-wetsvoorstel opgenomen, zie paragraaf 5.2.

Tevens is uit het onderzoek gebleken dat aan vreemdelingen die in Nederland in het huwelijk willen treden de mogelijkheid wordt geboden om niet gebonden te zijn aan het in Nederland geldende vereiste dat de aanstaande echtgenoten de leeftijd van achttien jaar dienen te hebben bereikt. Als een vreemdeling die de leeftijd van achttien jaar nog niet heeft bereikt en volgens het recht van het land waar hij onderdaan van is, bevoegd is in het huwelijk te treden, wordt de huwelijksbevoegdheid bepaald door dat buitenlandse recht en kan het huwelijk in Nederland worden voltrokken.

4. Uit het onderzoek is gebleken dat er aanwijzingen zijn dat het sluiten van dwanghuwelijken, dus wanneer de vrije wil van een van de echtgenoten ontbreekt, voor komt. Indien een huwelijk onder invloed van een onrechtmatige ernstige bedreiging is gesloten, kan de echtgenoot de nietigverklaring van zijn huwelijk verzoeken. De Hoge Raad concludeert in haar arrest van 16 oktober 1998 dat de huidige grond voor nietigverklaring van een dergelijk huwelijk niet langer voldoet. Een huwelijk kan namelijk ook onder invloed van dwang zijn gesloten zonder dat sprake hoeft te zijn van een onrechtmatige ernstige bedreiging. Een ander aandachtspunt dat uit het onderzoek is gebleken is het feit dat alleen de echtgenoot het verzoek tot nietigverklaring kan indienen. Als deze echtgenoot daadwerkelijk gedwongen het huwelijk heeft gesloten, kan het erg veel gevraagd zijn om zelf de nietigverklaring van het huwelijk te moeten verzoeken. Om deze redenen is dit onderwerp tevens opgenomen in het concept-wetsvoorstel; hierover meer in paragraaf 5.2.

5. Het laatste onderwerp, dat tevens aansluit op het onderwerp dat hiervoor is besproken, is het verbod op het sluiten van een huwelijk met een nauwe bloedverwant. Uit het onderzoek is gebleken dat bloedverwantschap in de derde of vierde graad op dit moment in Nederland geen huwelijksbeletsel vormt. De reden waarom hierover is nagedacht is, omdat aannemelijk is dat in zulke gevallen vaker sprake van dwang kan zijn. Familieleden of andere personen uit de omgeving van de echtgenoot die onder dwang het huwelijk sluit, kunnen zich namelijk met de partnerkeuze bemoeien. Om dwang in deze kringen te voorkomen is ook dit onderwerp in het concept-wetsvoorstel opgenomen. In paragraaf 5.2 wordt hier nader op in gegaan.

5.2 Erkenning van in buitenland gesloten huwelijken volgens concept-wetsvoorstel

6. Zoals hierboven is vermeld zijn polygame huwelijken in strijd met de fundamentele beginselen van het Nederlandse huwelijksrecht. Daarom wordt in het concept-wetsvoorstel voorgesteld de erkenning van polygame huwelijken in Nederland te beperken. Uit het onderzoek is gebleken dat dergelijke huwelijken niet voor erkenning in aanmerking komen als zij gesloten zijn op een moment dat een relevant raakpunt met de Nederlandse rechtsorde bestond. Zo is er krachtens artikel 10:32 sub a BW (nieuw) sprake van een relevant raakpunt met de Nederlandse rechtsorde indien ten tijde van het sluiten van het huwelijk ten minste één van de echtgenoten reeds gehuwd was en de Nederlandse nationaliteit had [of] zijn gewone verblijfplaats in Nederland gevestigd had [of] een machtiging voorlopig verblijf had aangevraagd. Indien de echtgenoot aan de eisen voldoet, wordt het (polygame) huwelijk niet erkend. Geconcludeerd kan worden dat indien het concept-wetsvoorstel in werking zal treden het moeilijker kan zijn om een dergelijk polygaam

huwelijk in Nederland erkend te krijgen; gelet op de aanvullende eisen van artikel 10:32 sub a BW.

7. Onder punt 3 van paragraaf 5.1 zijn de minimumleeftijd en de uitzonderingen om een huwelijk te mogen sluiten naar huidig recht besproken. Gelet op de kwetsbare positie van zestien- of zeventienjarigen wordt er in het concept-wetsvoorstel voorgesteld om deze uitzonderingsgronden te schrappen. Uit het onderzoek is gebleken dat indien het concept-wetsvoorstel in werking zal treden alleen nog zestien- of zeventienjarigen die door de rechter meerderjarig zijn verklaard in het huwelijk kunnen treden. Het betreft dan zestien- of zeventienjarige meisjes die een kind hebben gekregen.

Geconcludeerd kan worden dat als de rechter de overtuiging heeft dat de meerderjarigverklaring in het belang van de minderjarige en haar kind wenselijk is, er geen reden is om aan betrokkene de mogelijkheid te onthouden in het huwelijk te treden. Dit geldt dus alleen voor de moeder(s). In alle overige situaties moeten de aanstaande echtgenoten volgens het concept-wetsvoorstel beiden de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt. Dit geldt voor zowel de huwelijken die in Nederland worden voltrokken als huwelijken die in het buitenland zijn voltrokken. Gelet op de aanscherping van de minimumleeftijd is het niet langer wenselijk om de mogelijkheid voor vreemdelingen, zoals besproken in paragraaf 5.1 onder punt 3, te blijven bieden zodat deze mogelijkheid zal komen te vervallen.

8. Dwanghuwelijken, zoals besproken onder punt 4 van de vorige paragraaf, zullen door het concept-wetsvoorstel verder worden tegengegaan. Er wordt namelijk voorgesteld om, indien het openbaar ministerie bekend is met het feit dat het huwelijk onder dwang is gesloten, het openbaar ministerie de bevoegdheid te verlenen het verzoek in te dienen.

Geconcludeerd kan worden dat indien een persoon daadwerkelijk gedwongen is tot het sluiten van een huwelijk, het erg veel gevraagd kan zijn om zelf de nietigverklaring van het huwelijk te moeten verzoeken. Dat het openbaar ministerie tevens deze bevoegdheid krijgt is een goede manier om huwelijksdwang tegen te gaan. Hoe het openbaar ministerie hier achter denkt te kunnen komen is nog niet duidelijk. Wellicht kan een vriend of kennis van degene die onder invloed van dwang een huwelijk sluit het openbaar ministerie (anoniem) inlichten.

9. Om huwelijken die onder invloed van dwang zijn gesloten zo veel mogelijk tegen te gaan wordt er voorgesteld om huwelijken tussen de bloedverwanten die onder punt 5 van paragraaf 5.1 zijn besproken, te verbieden. Deze huwelijken zijn niet verboden als er geen sprake is van dwang. Beide echtgenoten moeten dan onder ede verklaren dat zij vrijelijk hun toestemming geven tot het aangaan van het huwelijk. Mocht later blijken dat een huwelijk tussen bedoelde bloedverwanten is gesloten zonder dat de beëdigde verklaring is afgelegd of dat een valse verklaring is afgelegd, dan kan het huwelijk worden nietig verklaard op de in artikel 1:69 lid 1 BW genoemde grond dat de echtgenoten niet de vereisten in zich verenigden om een huwelijk aan te gaan.

Geconcludeerd kan worden dat het doel van het huwelijksverbod voor bloedverwanten in de derde of vierde graad in de zijlinie is om te voorkomen dat aanstaande echtgenoten in een situatie terechtkomen, waarin zij niet of onvoldoende weerstand kunnen bieden aan dwang uit hun familiale omgeving om een huwelijk binnen het familieverband te sluiten. Door middel van de bedoelde verklaring probeert men om huwelijksdwang tegen te gaan.

10. Tot slot kan geconcludeerd worden dat de wetgever het destijds weinig zinvol achtte om de in artikel 11 van het Haags Huwelijksverdrag 1978 weigeringsgronden nog eens te herhalen. De gronden zoals geformuleerd in het huidige artikel 10:32 BW zou de voorkomende gevallen namelijk kunnen dragen. In het nieuwe artikel 10:32 BW blijkt dat er alsnog strenge en duidelijke eisen worden gesteld aan de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken. Het nieuwe artikel is bijna gelijk aan artikel 11 van het Haags Huwelijksverdrag 1978.

5.3 Algemene conclusie ten aanzien van de centrale vraag

In de voorgaande subparagrafen zijn de belangrijkste conclusies geformuleerd die volgen uit de analyse van de huidige en de voorgestelde wetgeving. In deze paragraaf zal aan de hand van bovengenoemde uitkomsten een antwoord worden geformuleerd op de centrale vraag. Aan dit onderzoek ligt de onderhavige centrale vraag ten grondslag:

“In hoeverre zal het concept-wetsvoorstel ‘Tegengaan huwelijksdwang’ invloed hebben op de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken en welke gevolgen heeft dit voor de werkwijze binnen de rechtbank Breda?”

Binnen het bereik van dit onderzoek kunnen de volgende conclusies worden getrokken. Allereerst moet worden geconcludeerd dat ongeacht de voorgestelde wetsbepalingen het huidige uitgangspunt – zoals nader omschreven in het Haags Huwelijksverdrag 1978 en boek 10 BW – blijft gehandhaafd. Dit uitgangspunt houdt in dat een in het buitenland gesloten huwelijk in beginsel in Nederland voor erkenning in aanmerking komt, tenzij er sprake is van de openbare orde-exceptie.

Verder blijkt uit het onderzoek dat voor huwelijken gesloten door een consulaire of diplomatieke ambtenaar afwijkende regels gelden, zoals nader is omschreven in paragraaf 2.3.3. De wet- en regelgeving op dit gebied wordt in het concept-wetsvoorstel niet opgenomen en zal derhalve niet wijzigen.

Vervolgens blijkt uit de voorgaande hoofdstukken dat de openbare orde-exceptie op zichzelf niet verandert, indien het concept-wetsvoorstel wordt ingevoerd. Echter door de invoering van het concept-wetsvoorstel worden er nadere voorwaarden gesteld waardoor een in het buitenland gesloten huwelijk al dan niet voor erkenning in aanmerking komt. Zoals uit de voorgaande hoofdstukken is gebleken gaan deze voorwaarden over de polygame huwelijken, huwelijken gesloten tussen echtgenoten met een nauwe bloedverwantschap, kinderhuwelijken en dwanghuwelijken. Dit is tevens het grootste gevolg van de invoering van het concept-wetsvoorstel. Deze nadere voorwaarden zullen dan ook van invloed zijn op de werkwijze van de medewerkers van de rechtbank Breda, nu zij een in het buitenland gesloten huwelijk aan een verdere toets moeten onderwerpen. Dit blijkt eveneens uit het door mij opgestelde stappenplan, dat als bijlage D is bijgevoegd bij deze scriptie. Door de strengere voorwaarden zullen de medewerkers de ‘stappen’ moeten volgen om een in het buitenland gesloten huwelijk al dan niet te erkennen.

Door de uitbreiding van artikel 10:32 BW wordt de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken aan banden gelegd. Hierdoor wordt de rechter beperkt in zijn oordeelsvrijheid ten aanzien van de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken.

5.4 Aanbevelingen

Naar aanleiding van de conclusies kan het volgende worden aanbevolen.

Indien het concept-wetsvoorstel in werking zal treden zullen de maatregelen die hierin zijn opgenomen invloed hebben op de erkenning van de in het buitenland gesloten huwelijken en dus zo ook gevolgen hebben voor de werkwijze binnen de rechtbank Breda, team familierecht.

Aangezien het voor de rechtbank Breda, team familierecht niet duidelijk is wat het concept-wetsvoorstel precies inhoudt en welke gevolgen dit heeft voor de inhoudelijke werkwijze wordt er aanbevolen om de medewerkers die te maken hebben met deze onderwerpen te informeren over de maatregelen en de eventuele gevolgen. Dit kan door middel van cursussen of workshops gerealiseerd worden. Deze cursussen of workshops kunnen afgesloten worden met een toets. Deze scriptie kan natuurlijk als hulpmiddel worden gebruikt bij de cursussen/ workshops of als naslagwerk bij de voorbereiding en uitwerking van het maken van de beschikkingen. Tevens zijn er stappenplannen gemaakt waarbij de

medewerker de stappen moet volgen om bij het juiste antwoord te komen. Er is een stappenplan gemaakt volgens het huidig recht dat een antwoord geeft op de vraag of een in het buitenland gesloten huwelijk kan worden erkend en een stappenplan volgens het concept-wetsvoorstel. Deze stappenplannen zijn in bijlage C en D terug te vinden.

Indien het concept-wetsvoorstel in werking treedt wordt er aanbevolen om de bouwstenen van de standaardbeschikking zo aan te passen en/of aan te vullen dat de maatregelen erin zijn verwerkt.

Tot slot wordt aan de rechtbank aanbevolen om, nadat het concept-wetsvoorstel enige tijd in werking is getreden, een onderzoek te verrichten naar de daadwerkelijk ingetreden gevolgen en/of problemen. Dit onderzoek zou wellicht door een volgende stagiair gedaan kunnen worden. Deze stagiair kan dan met behulp van jurisprudentie en literatuur de verschillen onderzoeken tussen het – nu nog - huidig recht en het toekomstig recht. Zo kan de onderzoeker zich afvragen of door het ‘nieuwe recht’ huwelijksdwang vaker voorkomen wordt dan onder het ‘huidig recht’.

Literatuurlijst

Documenten:

- K. Boele-Woelki & I. Curry-Sumner & W. Schrama, *De juridische status van polygame huwelijken in rechtsvergelijkend perspectief*, UCERF: december 2009.
- VVD-CDA, *Vrijheid en verantwoordelijkheid*, 30 september 2010.
- G.E. Schmidt, *Onderzoek voor de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken, Juridische aspecten gedwongen huwelijken*, Den Haag: mei 2005.

Jurisprudentie:

- EHRM 13 september 2005, appl.no. 36536/02.
- HR 1 juli 1993, *NJ* 1994, 105.
- HR 13 december 1996, *LJN* ZC2230.
- HR 16 oktober 1998, *NJ* 1999, 6.
- HR 21 december 2001, *LJN* AD5829.
- HR10 november 2006, *LJN* AT5698.
- Hof Amsterdam, 9 april 1998, *NIPR* 1998, nr. 271
- Hof Amsterdam, 28 februari 2012, *LJN* BV8901.
- Hof 's-Gravenhage, 4 april 2004, *NIPR* 2004, nr. 216.
- Hof 's-Gravenhage, 3 oktober 2007, *LJN* BB8329.
- Rb. Almelo, 20 februari 2002, *NIPR* 2002, nr.85.
- Rb. Amsterdam, 13 april 1993, *LJN* AC3824.
- Rb. Rotterdam, 30 juni 2000, *FA* 99-8402.
- Rb. 's-Gravenhage, 10 maart 2008, *LJN* BC6188.
- Rb. Utrecht, 21 januari 2009, *LJN* BH3029.

Kamerstukken:

- *Kamerstukken II* 1987/88, 20 507, nr. 3.
- *Kamerstukken II* 2010/11, 32 175, nr. 17.
- *Kamerstukken II* 2010/11, 32 840, nrs. 1-3.
- Wet tegengaan huwelijksdwang, (MvT).

Literatuur:

Bergmann & Ferid

Bergmann & Ferid, *Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht*, Frankfurt am Main: Verlag für Standesamtswesen.

Assers 2010

C.Assers, *Asser serie: Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht: Personen en familierecht*, Deventer: Kluwer 2010.

Gerritse 2012

H.A. Gerritse, *Praktijkgids Familie- en jeugdrecht*, Apeldoorn-Antwerpen: Maklu 2012.

Kramers

J.H. Kramers, *De Koran*, Amsterdam/Brussel: Elsevier.

Jordens-Cotran 2000

L. Jordens- Cotran, *Het Marokkaanse familierecht en de Nederlandse rechtspraak*, Utrecht: Forum, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling 2000.

Strikwerda 2012

L. Strikwerda, *Inleiding tot het Nederlandse Internationaal Privaatrecht*, Deventer: Kluwer 2012.

Mourik & Nuytinck 2009

M.J.A. van Mourik & A.J.M. Nuytinck, *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, Deventer: Kluwer 2009.

Koens & Vonken 2010

M.J.C. Koens & A.P.M.J. Vonken, *Tekst en commentaar Personen- en familierecht*, Deventer: Kluwer 2010.

Rutten 2011

S.E.W. Rutten, *Huwelijk en Burgerlijke stand*, Apeldoorn/Antwerpen: Maklu 2011.

Tijdschriften:**NIPR 2001, Afl. 1.**

S. Rutten, "Enkele beschouwingen over het polygamievraagstuk in een Westerse context", *Nederlands Internationaal Privaatrecht*, NIPR 2001.

Wet- en regelgeving:

- Burgerlijk Wetboek Boek 10, Internationaal privaatrecht, 1 januari 2012.
- Burgerlijk Wetboek Boek 1, Personen- en familierecht, 01 januari 1970.
- Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten, New York, 16-12-1966.
- Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten, New York, 16-12-1966.
- Universele verklaring van de Rechten van de Mens, 1948.
- Vaststelling en invoering van Boek 10 (Internationaal privaatrecht) van het Burgerlijk Wetboek (Vaststellings- en Invoeringswet Boek 10 Burgerlijk Wetboek), 19 mei 2011.
- Verdrag inzake de huwelijks toestemming, de minimum-leeftijd waarop een huwelijk mag worden aangegaan en de registratie van huwelijken, New York, 10-12-1962.
- Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen, New York, 18-12-1979.
- Verdrag inzake de voltrekking en de erkenning van de geldigheid van huwelijken, 's-Gravenhage, 14-03-1978.
- Verdrag inzake het recht dat van toepassing is op het huwelijksvermogensregime, 's-Gravenhage, 14 maart 1978.
- Wet van 9 juni 1994, houdende regels ter zake van de gemeentelijke basisadministratie van persoonsgegevens.
- Wet van 7 september 1989, houdende regeling van het conflictenrecht inzake het huwelijk, in verband met de bekrachtiging van het Verdrag van 's-Gravenhage van 14 maart 1978 inzake de voltrekking en de erkenning van de geldigheid van huwelijken, *Trb.* 1987, 137.
- Wet tegengaan huwelijksdwang, MvT.
- Wetboek van Strafrecht, 3-03-1881.
- Wetboek van Strafvordering, 15-01-1921.

Websites:

- www.europa-nu.nl
- www.overheid.nl
- www.rechtspraak.nl
- www.rijksoverheid.nl
- www.tweedekamer.nl

Bijlagen

- A: Onderzoeksplan
- B: Concept-wetsvoorstel
- C: Stappenplan huidig recht
- D: Stappenplan volgens concept-wetsvoorstel